

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту

Кафедра фінансових технологій і підприємництва

Усачов Богдан Олександрович

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Методичний інструментарій прогнозування суспільної довіри до інституцій
публічної влади на прикладі Національного банку України
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Студента Усачова Богдана Олександровича

групи БС.м-01а

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ Усачов Б. О.

Керівник: к.е.н., доцент _____

Бричко М. М.

Суми – 2021 рік

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра

на тему

Методичний інструментарій прогнозування суспільної довіри до інституцій публічної влади на прикладі Національного банку України

Усачова Богдана Олександровича

В умовах фінансово-економічної кризи спричиненої пандемією COVID-19 відбулися значні коливання довіри до урядів і центральних банків кожної з розвинених країн і в Україні в тому числі. Масові банкрутства банків, збільшення частки проблемних кредитів, призвели до суттєвого падіння довіри в Україні до банківських інституцій в цілому та центрального банку зокрема. Низький рівень довіри до банків та сповільнені темпи її відновлення спричиняють негативні наслідки: дефіцит депозитних коштів і обмеження можливостей банків щодо сприяння економічному розвитку та фінансовій стабільності. Недовіра до центрального банку, в свою чергу, призводить до гальмування розвитку всієї банківської системи.

Найважливішою вимогою довіри населення до банківського сектору сьогодні є його стабільне функціонування, що напряду впливає на довіру до центрального банку. Ефективність і результативність монетарної політики центрального банку та економічної політики держави залежить від рівня довіри громадян, а отже, і їх підтримки щодо антикризової політики. У зв'язку з цим порушується питання ролі та змісту інституційної довіри як інструменту підвищення довіри до центрального банку та його монетарної політики. Саме тому актуальності набувають питання формування та підтримання суспільної довіри до Національного банку України як окремого інституту та розробка методичного інструментарії до її прогнозування.

Метою кваліфікаційної роботи – є розвиток теоретико-методологічних засад дослідження суспільної довіри до інституцій публічної влади, а також

удосконалення методичного інструментарію її прогнозування на прикладі Національного банку України. Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі формування та підтримки суспільної довіри до інституцій публічної влади. Предметом дослідження виступає методичний інструментарій прогнозування суспільної довіри до Національного банку України як інституції публічної влади.

В процесі написання кваліфікаційної роботи були використані наступні методи: загальнонаукові методи (при розгляді сутності понять довіра, суспільна довіра, довіра до центрального банку), метод абстрагування, логічного узагальнення, аналізу та синтезу, метод порівняння, групування, відносних величин та табличні прийоми (при дослідженні динаміки довіри до Національного банку України та аналізі стану банківського сектору України), метод прогнозування часовими рядами (при здійсненні прогнозування суспільної довіри до Національного банку України).

Інформаційна база роботи включає в себе: праці вітчизняних та закордонних періодичних наукових видань, підручників, навчально-методичних посібників, правових актів та аналітичних матеріалах консалтингових та аналітичних компаній. Емпірична база дослідження представлена даними Національного банку України та соціологічної служби Центру Разумкова.

Практичне значення одержаних результатів дипломного дослідження полягає у можливості застосування запропонованого методичного інструментарію для прогнозування значення балансу довіри / недовіри до НБУ центральним банком з метою визначення тенденцій зміни зазначеного показника та розробки, з їх врахуванням, заходів збільшення довіри та підтримки довіри до НБУ.

Ключові слова: довіра, суспільна довіра, інституції публічної влади центральний банк, прогнозування суспільної довіри.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 41 сторінці, у тому числі список використаних джерел з 64 найменувань, який розміщено

на 7 сторінках. Робота містить 6 таблиць, 14 рисунків, а також 4 додатки, які розміщені на 5 сторінках.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, д.е.н., проф.

_____ Л. Л. Гриценко

“ ___ ” _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи магістра

Студента групи БС.м-01а інституту Навчально-науковий інститут бізнесу,
економіки та менеджменту

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Усачова Богдана Олександровича

Тема роботи: «Методичний інструментарій прогнозування суспільної довіри
до інституцій публічної влади на прикладі Національного банку України».

Затверджена наказом по СумДУ №0985-VI від «06» грудня 2021 року.

Термін здачі студентом завершеної роботи «15» грудня 2021 року.

Вихідні дані до роботи: праці вітчизняних та закордонних періодичних
наукових видань, підручників, навчально-методичних посібників, правових
актів та аналітичних матеріалів консалтингових та аналітичних компаній.
Емпірична база дослідження представлена даними Національного банку
України та соціологічної служби Центру Разумкова.

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):
проаналізувати існуючі концепції поняття «довіри» в контексті соціально-
економічних досліджень; дослідити еволюцію теоретичних поглядів до
визначення поняття довіри до інституцій публічної влади; провести
літературний огляд досліджень суспільної довіри до центрального банку
країни як інституції публічної влади; проаналізувати стан суспільної довіри
до Національного банку України стану в контексті розвитку банківського
сектору України, здійснити прогнозування суспільної довіри до
Національного банку України як інституції публічної влади.

Дата видачі завдання: « ___ » _____ 2021 року

Керівник кваліфікаційної роботи: _____ М. М. Бричко

Завдання прийнято до виконання « ___ » _____ 2021 р. _____ Б. О. Усачов

ЗМІСТ

Вступ	7
1 Теоретико-методологічні засади дослідження довіри до інституцій публічної влади	9
1.1 Сутність і значення довіри для суспільного та економічного розвитку країни	9
1.2 Еволюція теоретичних поглядів до визначення поняття довіри до інституцій публічної влади	13
1.3 Довіра до центрального банку країни як інституції публічної влади	19
2 Методичні засади аналізу та прогнозування суспільної довіри до Національного банку України	25
2.1 Аналіз довіри до Національного банку України в контексті розвитку банківського сектору	25
2.2 Прогнозування суспільної довіри до Національного банку України як інституції публічної влади	34
Висновки	44
Список використаних джерел	48
Додаток А Контент-аналіз наявних у науковій літературі визначень терміну «довіра»	58
Додаток Б Моделювання факторів довіри населення до центрального банку	59
Додаток В Фактори впливу на баланс довіри / недовіри до НБУ	61
Додаток Г Вихідні дані для прогнозування методом часових рядів балансу довіри / недовіри до НБУ	62

ВСТУП

В умовах фінансово-економічної кризи спричиненої пандемією COVID-19 відбулися значні коливання довіри до урядів і центральних банків кожної з розвинених країн і в Україні в тому числі. Масові банкрутства банків, збільшення частки проблемних кредитів, призвели до суттєвого падіння довіри в Україні до банківських інституцій в цілому та центрального банку зокрема. Низький рівень довіри до банків та сповільнені темпи її відновлення спричиняють негативні наслідки: дефіцит депозитних коштів і обмеження можливостей банків щодо сприяння економічному розвитку та фінансовій стабільності. Недовіра до центрального банку, в свою чергу, призводить до гальмування розвитку всієї банківської системи.

Найважливішою вимогою довіри населення до банківського сектору сьогодні є його стабільне функціонування, що напряду впливає на довіру до центрального банку. Ефективність і результативність монетарної політики центрального банку та економічної політики держави залежить від рівня довіри громадян, а отже, і їх підтримки щодо антикризової політики. У зв'язку з цим порушується питання ролі та змісту інституційної довіри як інструменту підвищення довіри до центрального банку та його монетарної політики. Саме тому актуальності набувають питання формування та підтримання суспільної довіри до Національного банку України як окремого інституту та розробка методичного інструментарію до її прогнозування.

Метою кваліфікаційної роботи – є розвиток теоретико-методологічних засад дослідження суспільної довіри до інституцій публічної влади, а також удосконалення методичного інструментарію її прогнозування на прикладі Національного банку України.

Для реалізації зазначеної мети кваліфікаційної роботи доцільно вирішити наступний перелік завдань:

- проаналізувати існуючі концепції поняття «довіри» в контексті соціально-економічних досліджень;
- дослідити еволюцію теоретичних поглядів до визначення поняття довіри до інституцій публічної влади;
- провести літературний огляд досліджень суспільної довіри до центрального банку країни як інституції публічної влади;
- проаналізувати стан суспільної довіри до Національного банку України стану в контексті розвитку банківського сектору України;
- здійснити прогнозування суспільної довіри до Національного банку України як інституції публічної влади.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі формування та підтримки суспільної довіри до інституцій публічної влади. Предметом дослідження виступає методичний інструментарій прогнозування суспільної довіри до Національного банку України як інституції публічної влади.

В процесі написання кваліфікаційної роботи були використані наступні методи: загальнонаукові методи (при розгляді сутності понять довіра, суспільна довіра, довіра до центрального банку), метод абстрагування, логічного узагальнення, аналізу та синтезу, метод порівняння, групування, відносних величин та табличні прийоми (при дослідженні динаміки довіри до Національного банку України та аналізі стану банківського сектору України), метод прогнозування часовими рядами (при здійсненні прогнозування суспільної довіри до Національного банку України).

Інформаційна база роботи включає в себе: праці вітчизняних та закордонних періодичних наукових видань, підручників, навчально-методичних посібників, правових актів та аналітичних матеріалів консалтингових та аналітичних компаній. Емпірична база дослідження представлена даними Національного банку України та соціологічної служби Центру Разумкова.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОВІРИ ДО ІНСТИТУЦІЙ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

1.1 Сутність і значення довіри для суспільного та економічного розвитку країни

Довіра – це універсальне явище, яке притаманне нашому суспільству і пронизує майже всі сфери нашого буття. Це явище відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні економічних, політичних та міжособистісних відносин. У деяких сферах нашого життя довіра є основою, на якій будуються й розвиваються окремі системи різного роду, які вже сьогодні є невід’ємною частиною нашого існування. Розвиток політичної та економічної системи країни важко уявити без існування довіри між її учасниками, оскільки, наприклад, політичною складовою нашого життя є апріорна довіра і передача деяких функцій щодо організації державного управління від одних осіб до інших, що отримують таке право виключно на основі довірливого відношення.

В економічній системі наявність довіри дозволяє більш ефективно використовувати наявні ресурси. Наприклад, розвиток банківської системи неможливий без довіри між банківськими установами та їх клієнтами, банківськими установами та центральним банком, центральним банком – населенням та бізнесом. Довіра також відіграє особливу роль у повсякденному міжособистісному спілкуванні людей, де виявляються соціальні, психологічні, психічні та історичні особливості цього явища.

Питання вивчення феномену довіри та визначення її ролі в розвитку сучасного суспільства хвилювало багатьох вчених. Сьогодні вже сформовано значне коло наукових праць, у яких розглядаються різноманітні аспекти формування та зміцнення довіри до систем різного типу. Фактично в усіх відомих на сьогодні гуманітарних науках соціального профілю є роботи, спрямовані на визначення особливостей створення та зміцнення довіри в тій

чи іншій системі. До вчених, які досліджували особливості існування цього явища, належать: Фукуяма Ф. [45], Де Сото Е. [37], Паніотто В. [56], Коулман Дж. [35], Міщенко А. [20], Белікова Ю. В. [3], Лагутін В. [16], Гоч Р. М. [7], Приятельчук А. А. [23], Андрущенко Р. І. [1] та інші.

Концепція довіри останнім часом активно використовується в економічному аналізі, особливо в економічних та інституційних дослідженнях. Однак визначення поняття «довіра» залишається дискусивним питанням через неоднозначне розуміння відповідного явища. Слід зазначити, що сьогодні довіра пронизує все життя кожної людини і справляє великий вплив на її існування. Починаючи від повсякденного життя, міжособистісних стосунків і аж до окремих аспектів соціального існування людини, її ролі у формуванні політичної та економічної систем суспільства, довіра стоїть на першому місці, оскільки вона є фундаментальним і вирішальним фактором у визначенні характеру наших подальших дій, особистісного ставлення до різних явищ, процесів, індивідів, організацій.

Для того, щоб визначити зміст феномену довіри, необхідним є розглянути вже сформовані наукові підходи до дослідження цього явища. Такий методологічний підхід дасть змогу виявити та сформулювати більш об'єктивну та виважену позицію щодо сутності категорії «довіра». З цією метою було проведено контент-аналіз наявних у науковій літературі визначень терміну «довіра» (табл. А.1 додатку А).

У загальній постановці питання дослідження сутності довіри дослідники припускають, що вона здебільшого сприймається як синонім слів «правда» або «істина» [11]. Вчені-представники різних галузей науки використовують різні підходи до дослідження сутності довіри. Доречним буде розглянути ключові підходи, за якими сьогодні вчені вивчають феномен довіри та її роль у розвитку сучасного суспільства. До цих підходів належать наступні (залежно від того, в якому ракурсі дослідники вивчають природу поняття): довіра – це явище; довіра – це категорія; довіра – це стан

свідомості; довіра – це інститут; довіра – це фактор, умова; довіра – це емоція.

Кожен із цих підходів є вірним і в той же час не виключає доцільність існування інших підходів. Однак підхід до визначення природи довіри часто залежить від галузі науки, в якій вона вивчається. Взагалі довіра – це завжди явище і категорія, і стан, і інститут, і фактор, і емоція, оскільки всі перераховані властивості притаманні їй і не можуть існувати окремо. Розглянемо особливості цих підходів до досліджень сутності довіри.

Перший підхід визначає довіру як явище або феномен, який насправді існує в межах буття, нашої свідомості. Такого підходу до дослідження цього явища дотримується А. Міщенко [20] та А. Н. Кожем'якіна [12]. Довіру також можна розглядати як категорію, спосіб мислення, що відображає універсальні властивості довіри як об'єктивно існуючого явища в нашому світі. Це дає змогу розуміти цю категорію як загальну сукупність визначень, уявлень, що розкривають сутність довіри. В рамках цієї кваліфікаційної роботи довіра розглядається насамперед як категорія, оскільки автор намагається визначити її зміст і сформулювати власне бачення сутності цього явища.

У науковій літературі найбільш широко використовується підхід, при якому довіра розглядається насамперед як певний стан свідомості. До прихильників такого способу визначення цього поняття належать автори, які трактують довіру як певне очікування, довіру, стан нашої свідомості. Серед науковців, які підтримують цю концепцію, є Ю. Таран [28], І. Малий [17], Ф. Фукуяма [45], Е. Де Сото [37], А. Приятельчук [23], Є. Кузьмін [15].

Деякі автори визначають довіру як інститут. Беручи до уваги складність тлумачення дефініції «інституція», яку сьогодні можна спостерігати в вітчизняному науковому просторі, та багатоваріантність визначення категорії «довіра», ми погоджуємось із І. І. Малим [17] та пропонуємо розглядати категорію «інститут довіри» як особливу неформальну норму в суспільстві, що відображає настрої людей у всіх

проявах людської діяльності і яка формувалася протягом тривалого історичного періоду. Особливістю інституту довіри є те, що його достатньо важко виразити у формалізованому вигляді – у формі законодавчого акту, так як в цьому випадку він не може існувати як окремий особливий інститут.

Деякі науковці розглядають довіру насамперед як визначальний фактор, умова зміцнення якого дає змогу ефективно будувати розвиток окремих систем різного роду. Наприклад, довіра визначається в економічних системах як важлива умова розвитку національної економіки. Довіра визначається як фактор, особливо в таких наукових дослідженнях, де важливий аналіз поведінки певної людини за певних функціональних умов та певного стану. Такий підхід дає змогу врахувати дії особистості і на основі узагальнення таких досліджень поглянути на майбутній розвиток соціальних, економічних і політичних систем, у яких роль людини є першочерговою. До прихильників підходу, що враховує довіру як фактор, належать такі вчені: Панкова О. В. [21], Галіуллін Д. Л. [6] тощо.

У науковій роботі можна знайти підхід, у якому довіра визначається як емоція. Зокрема, Белікова Ю. В. [3] вказує на те, що довіру можна розглядати як емоцію, яка формує соціальний капітал: мотивує, організовує та спрямовує сприйняття та дії суб'єктів з метою побудови стосунків, прийняття цінностей, ідей та соціальних норм, які підтримують інтеграцію суспільства.

Узагальнивши існуючі підходи до розгляду сутності терміна «довіра», вважаємо за необхідне визначити позицію автора щодо трактування цієї категорії: довіра – це явище, яке виникає у процесі взаємодії окремих суб'єктів, в результаті чого між ними складаються такі стосунки, які можна назвати надійними, сумлінними, порядними, що дає змогу прогнозувати подальші дії учасників таких відносин.

Підсумовуючи вищенаведене можна зробити висновок, що довіра є універсальним явищем і пронизує всі аспекти нашого життя. Сьогодні важко уявити існування суспільства без довіри між його окремими індивідами,

соціальними інститутами. Саме тому питання довіри знаходиться в центрі вивчення значної кількості вчених у галузях соціологічних, економічних, політичних, антропологічних, культурологічних, історико-філософських наук.

1.2 Еволюція теоретичних поглядів до визначення поняття довіри до інституцій публічної влади

Довіра суспільства є важливим інструментом для забезпечення належного управління в усіх політичних системах. Уряди, які мають вищий рівень довіри суспільства, можуть ефективно керувати. Довіра до уряду є надійним індикатором соціального капіталу, і вона значно покращує економічні показники за рахунок підвищення ефективності координації, прийняття рішень та регулювання. Уряди повинні забезпечити безпеку громадян від непередбачуваних подій. У часи невизначеності довіра між урядом та окремими особами має вирішальне значення для суспільного договору між цими учасниками. Люди можуть довіряти своєму уряду, якщо вони вважають, що уряд має потенціал, досвід і технічні знання, щоб приймати найкращі рішення для суспільних інтересів і добробуту. Ступінь довіри суспільства до спроможності урядів також є життєво важливим для ефективного реагування на фактори зовнішнього та внутрішнього середовища.

Розглядаючи поняття довіри до інститутів публічної влади необхідно спочатку розглянути базові поняття, наприклад, поняття інституційної довіри або довіри до інститутів.

Інституційна довіра, або довіра до інституцій, – це довіра людини до соціального інституту, на основі уявлень громадян про надійність, цілісність і правильність дії соціальних чи інституційних структур. Прийнято виділяти

два поняття пов'язаних з довірою до інституцій: інституційна довіра та інституційна недовіра.

Інституційна довіра – це довіра до держави в суспільстві, якій примусово надано формальні характеристики та прояви (наприклад, в антидемократичних суспільствах влада вимагає від громадян довіряти собі та поводитися відповідно); згодом призводить до зменшення довіри.

Інституційна недовіра – це інституційне закріплення недовіри до влади в суспільстві (наприклад, у демократичних суспільствах це забезпечується принципами демократії, які включають принцип поділу влади); згодом призводить до поширення довіри.

Якщо узагальнити опис довіри до політичних інститутів у контексті інших форм довіри в суспільстві, то слід виділити особливості довіри до політичних інститутів як безособової довіри на відміну від узагальненої та міжособистісної довіри, а саме: взаємодія між суб'єктами (суб'єкт довіри) і політичним інститутом (об'єкт довіри) не ініційована безпосередньо суб'єктом довіри – існування цієї взаємодії сприймається як належне. У цьому випадку суб'єкт не має іншого вибору, окрім як передати свої ресурси чи право контролю над ресурсами політичним інститутам, оскільки він народжується в суспільстві, якому вони вже були передані. У процесі розвитку суспільства люди безповоротно віддали багато своїх прав різним соціальним системам. Поява таких соціальних систем, у свою чергу, вимагала високого рівня довіри, оскільки більшість бажала передати свої права на контроль над ресурсами. Після того, як така система була створена і стала стійкою та міцною (головним чином, тому, що вона отримала право розпоряджатися багатьма ресурсами і контролювати їх), вона може деякий час існувати без довіри людей.

Незалежно від того, довіряє особа чи ні, її ресурсами та правами, наприклад, на природні ресурси, розпоряджаються інші. Незважаючи на те, що суб'єкт не має вибору – передавати чи не передавати свої ресурси чи контроль над ними, він все одно має право довіряти чи не довіряти

політичним інститутам. На індивідуальному рівні, на рівні суб'єкта часто несвідомо приймається рішення, довіряти чи не довіряти. Таким чином, довіра до політичних інститутів виникає як вторинне явище після взаємодії між суб'єктами, а не як стимул для цього. У цьому й полягає особливість довіри до всіх соціальних інститутів загалом і до політичних інститутів зокрема.

Таким чином, довіра до політичних інститутів займає особливе місце серед інших форм довіри в суспільстві. Його завданням є збереження стабільності та інтеграції суспільства, формування та підтримання горизонтальних і вертикальних соціальних відносин.

Незважаючи на значні теоретичні розробки, досі не було єдиного визначення феномену довіри до політичних інститутів у науці, що відкривало б можливість для всебічного аналізу. Деякі дослідники стверджують, що в інституційному контексті можна говорити взагалі не про довіру (trust), а про впевненість (confidence) чи віру (faith) [5, 49, 53, 55]. На їх думку, термін «довіра» слід використовувати, коли йдеться про власне рішення суб'єкта ризикувати у взаємодії. Якщо суб'єкт не повинен приймати рішення про передачу контролю, то він може мати «впевненість» чи «віру». Якщо говорити про довіру до медицини, армії, політичних установ, поліції, релігії, преси, телевізійних новин, тощо, то суб'єкт може мати лише впевненість, оскільки не має альтернативного об'єкту довіри [48, 58].

К. Ньютон і К. Оффе розрізняють довіру до людей і довіру до інституцій [46]. Громадяни можуть довіряти друзям, сусідам, колегам і землякам, про яких вони мають власну інформацію, але в таких інституціях, як парламент, центральний банк, суди, вони в безпеці, бо розуміють, як вони працюють. Інститути засновані на системах, правилах і формальних процедурах, які діють незалежно від особистих стосунків визначають міжособистісну довіру. Інституційна довіра тісно пов'язана з концепцією «легітимності», яка навіть важливіша для системи влади, ніж довіра до певних політичних лідерів чи існуючого уряду [61].

Загалом, довіра до інституцій, відповідно до К. Оффе [46], означає знання «базових ідеї» інституту. Якщо ця ідея має сенс на думку населення, то це буде для них мотивом підтримати цей інститут і дотримуватися його правил. Довіра до інституту означає знання того, що його конститутивні правила, цінності та норми поділяють його члени і що вони розглядають їх як ланку, яка з'єднує їх в інституті. Можливість довіряти інституціям залежить від того, чи вони структуровані таким чином, щоб їх можна було регулярно відтворювати на основі їхніх установчих норм [54]. Для довіри до інституцій характерно те, що довірені особи, на відміну від довіри до знайомих, не очікують взаємності [44].

Незважаючи на дискусії щодо правильності використання терміну «довіра» стосовно інституцій, ми вважаємо, що використання цього терміну є цілком правомірним. Відповідно до неоінституційного підходу, соціальні інститути – це низка норм і правил, які так чи інакше структурують соціальні взаємодії. Ці правила говорять нам, як люди повинні поводитися в певних ситуаціях. Ці правила визнаються групою, оскільки вони підкоряються їм в різних ситуаціях, вони також структурують стратегічні рішення членів групи так, щоб результат був задовільним для всіх [63].

Довіра до інституції виникає тоді, коли її основні норми і правила відповідають внутрішнім нормам і правилам довіреного суб'єкта. При виникненні такої ситуації людина схильна довіряти представникам інституцій, вважаючи, що вони діятимуть відповідно до прийнятих в установі норм і правил. У цьому випадку установа виступає посередником між довіреним суб'єктом і незнайомцем, з яким відсутній досвід взаємодії шляхом побудови довіри. У цьому контексті ми говоримо про безособову довіру, або її ще називають «делегована довіра». Якщо суб'єкт довіри бачить, що об'єкт безособистісної довіри не дотримується норм і правил, які йому надаються в контексті інституційної діяльності, він, звичайно, втрачає свою довіру до такого інституту.

Таким чином, неоінституційний підхід включає розширене визначення інститутів як правил гри. При цьому характеристики цих правил гри різні представники неоінституційного підходу описують дещо по-різному. В розрізі теми кваліфікаційної роботи нас насамперед цікавлять політичні інститути, які в неоінституційному підході часто інтерпретуються як «формальні домовленості між групами людей, поведінка яких визначається чітко встановленими правилами та процесами прийняття рішень, а також підкріплені повноваженнями, що належать одній або групі осіб, що володіють владою» [63].

Крім того, неоінституціоналісти розглядають як формальні, так і неформальні інститути. Під формальними інституціями розуміються насамперед державні інститути, створені та контрольовані урядом країни. Неформальні інститути є результатом процесу соціальної самоорганізації. Їх стабільність і дійсність не пов'язані з державною монополією, а впливають із індивідуальних побажань соціальних суб'єктів.

Виходячи з інтерпретації інститутів як правил гри та довіри як сукупності очікувань, ми переходимо до визначення довіри до політичних інститутів, виходячи з реальності уявлення громадян про те, які правила інститути мають виконувати. Довіра до політичних інститутів ґрунтується на визначенні їх дій як таких, що відповідають цінностям і нормам політичної культури та моралі.

Довіра до політичних інститутів визначається на макро- та мікрорівні. На макрорівні (суспільство в цілому) це неформальний інститут, який структурує взаємодію між акторами політичного поля. На мікрорівні, на рівні акторів, перш ніж визначити «довіру до політичних інститутів», необхідно уточнити, що ми маємо на увазі під «політичним інститутом». Ми розглядаємо політичні інститути у двох формах: а) як правила гри, за якими відбувається взаємодія в суспільстві, б) як учасників цієї гри, гравців (окремі політичні інститути та їх представників).

Інтерпретація довіри до політичних інститутів як правил гри ґрунтується на відповідності реальності очікуваним правилам гри (що відповідає цінностям і нормам політичної культури та моралі).

Довіра до політичних інститутів як до суб'єктів політичної сфери – це низка нормативних і культурних поглядів громадян на діяльність політичних інститутів і лідерів, доповнених поточною оцінкою їх діяльності, сформованої шляхом порівняння діяльності інститутів і лідерів та очікувань від них.

Як зазначалося вище, політичні суб'єкти безпосередньо поділяються на політичні інститути (наприклад, президентство, уряд, партії) та представників цих інституцій (наприклад, президент, глава уряду, партійне керівництво). У цьому контексті особливого значення набуває питання розмежування політичних інститутів та їх представників. У повсякденній свідомості громадян часто не існує розмежування між поняттями «політичний інститут» і «конкретний представник такого інституту», крім того діяльність конкретного представника розглядається як єдине ціле крізь призму іншого. У цьому випадку мова йдеться про те, що довіра до влади є персоніфікованою, тобто належить певним суб'єктам політичного процесу.

За показником довіри до окремих особистостей відзначаються такі специфічні явища, як персоналізація інституції (ідентифікація конкретного представника з посадою; у наших реаліях – це посада та особа президента), ставлення до іміджу, визнання заслуг, порівняння з іншими кандидатами тощо. Такі показники містять мінімум реальних оцінок реальних дій тих чи інших політиків і чиновників. Тим більше, такі оцінки залежать від міри очікувань цих людей.

Отже, ми дійшли висновку, що необхідно розрізняти довіру до політичних інститутів як до неформального інституту та окремо довіру громадян до певних політичних інститутів та політичних лідерів.

Використовуючи неоінституційний підхід, ми можемо описати особливості, які відрізняють два останні поняття, зокрема через довіру до

свідомого та несвідомого політичних інститутів. Таким чином, індивід довіряє політичному інституту, який характеризується насамперед нормативними та оціночними уявленнями про діяльність інституцій, які були засвоєні в процесі соціалізації і завдяки яким певне ставлення до цих інститутів закріпилося у свідомості громадян в відношенні до існуючих традицій. Довіра до окремих представників політичних інститутів, окремих політичних лідерів формується у громадян під впливом економічної логіки, «моделі обмеженої раціональності» у вигляді неоінституціоналізму, в яких визначальними є прагнення до максимізації корисності та власних інтересів. Актор обирає, якому політику довіряти, і делегує йому повноваження в державних установах в надії, що політик представляє інтереси актора (свідомі переконання). Довіра до конкретних представників політичних інститутів виникає тоді, коли громадяни очікують, що вони діятимуть за правилами гри, запропонованими інституціями, тобто що їхня діяльність буде прозорою та спрямованою на інтереси громадян, вони будуть виконувати свої обіцянки, матимуть високий рівень компетентності та сумлінно будуть реалізовувати свої повноваження.

1.3 Довіра до центрального банку країни як інституції публічної влади

Світова фінансова криза 2008 року у бізнес-літературі асоціюється з кризою довіри та втратою довіри населення до ринкових інститутів, що стало характерним для більшості країн. Найпоширенішими причинами втрати довіри є неефективність наступних складових:

- 1) системи управління ризиками, включаючи низькі стандарти кредитування, та корпоративне управління з боку фінансових посередників;
- 2) оціночні вимірювання та підходи рейтингових агентств в розвинених країнах;

3) регулятивні підходи державних органів і структур.

Остання причина має особливе значення в сучасному економічному середовищі, яке характеризується складними фінансовими контрактами та інформаційною асиметрією на фінансовому ринку та потребує відповідного регуляторного підходу, а також тісно пов'язана із забезпеченням системної довіри до фінансового сектору («systemic trust»). Важливу роль у забезпеченні системної довіри до фінансового сектору відіграє інституційна складова, зокрема регулятори – центральні банки чи інші органи, які гарантують цінову та фінансову стабільність. Достатня довіра до центрального банку є передумовою його легітимності та незалежності і пов'язана з нижчою інфляцією та нижчими витратами для забезпечення економічного зростання країни в довгостроковій перспективі.

Довіра до центральних банків є однією з головних проблем, яку досліджують як вітчизняні, так і іноземні дослідники в останні роки. Функціонування публічних інститутцій, у тому числі центральних банків, у демократичному суспільстві вимагає довіри громадян країни. Довіра до економічних інститутів особливо важлива в період кризи, коли зростає невизначеність щодо подальшого розвитку.

В Україні, як демократичній державі, питання довіри суспільства до політичних та економічних інститутів є дуже важливим. За результатами загальнонаціонального опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова, з'ясовано, що щороку з кінця 2015 року довіра українців до усіх державних інституцій зменшується. Згідно з дослідженням, найбільшу недовіру громадяни України проявляють до органів управління найвищого рівня, до складу яких відноситься і Національний банк України.

Примітно, що з кожним роком громадяни схильні втрачати довіру до центрального банку. На думку деяких економістів, втрата довіри до НБУ пов'язана з низьким рівнем довіри населення до комерційних банків. Крім того, найважливішим чинником, який визначає довіру до Національного

банку України, є його дії. Протягом періоду 2015-2017 рр. НБУ проводив політику «очищення банківської системи», що призвело до зменшення кількості банків більш ніж наполовину. Ще одним фактором, який також впливає на довіру до НБУ, є суттєва девальвація національної валюти.

Для центрального банку як монетарного регулятора довіра населення може діяти як інституційне обмеження / пастка (через низький рівень) або як стимул до ефективності монетарної політики (у разі високого рівня довіри населення). За словами Козюка В. В. [13] цінності суспільства та діяльність інститутів взаємопов'язані, що визначає характер економічної системи. Тому є підстави того, що цінності виживання переважають у суспільстві з низькою міжособистісною довірою і що неформальні інститути відіграють важливу роль у регулюванні соціальних відносин. За таких умов знижується ефективність грошово-кредитної політики центрального банку і навпаки.

Не менш важливою є довіра суспільства безпосередньо до центрального банку, як до економічного, так і до політичного інститутів країни. Це пояснюється тим, що репутація та авторитет у проведенні грошово-кредитної політики дуже важливі. Низький рівень довіри є основною перешкодою для політиків.

Крім того, зменшення функціональності центрального банку через зниження довіри може зменшити політичну підтримку через посилення контролю уряду над грошово-кредитною політикою. Довіра до центрального банку визначає межі легітимності та політичної незалежності цієї фінансової установи. Певна довіра суспільства до центральних банків може стати ключем до збереження їх легітимності. В даному випадку високий рівень довіри громадян є основою забезпечення незалежності центрального банку. Тому втрата довіри може в кінцевому підсумку підірвати незалежність центрального банку в країні. Виходячи з наведених вище міркувань, здається очевидним, що втрата довіри до центрального банку робить центральний банк вразливим до політичного втручання та знижує ефективність монетарного регулювання. Відповідно, розробникам монетарної політики

потрібно ідентифікувати ті фактори, що спричинили втрату довіри населення до центрального банку в Україні.

Розглянемо фактори, які науковці виділяють у якості факторів впливу на довіру населення до центральних банків. Серед багатьох факторів впливу на довіру населення до центральних банків виділяють макроекономічні та соціальні фактори. Макроекономічні фактори, представлені «класичними» макроекономічними змінними та включають інфляцію, безробіття та ВВП на душу населення. Актуальність виділених факторів визначається функціональним навантаженням центральних банків: у разі інфляції – у більшості країн головною метою центральних банків є забезпечення стабільності цін, тому громадяни вважають, що центральний банк відповідає за досягнення запланованого рівня інфляції. Відповідно зростання інфляції негативно впливає на довіру центрального банку.

У разі зростання ВВП на душу населення і безробіття – другорядною метою центральних банків є сприяння спільній економічній політиці, як-от «збалансоване економічне зростання» та «повна зайнятість». Тому можна припустити, що громадяни вважають, що відповідальність центральних банків поширюється на темпи зміни ВВП на душу населення та на безробіття. А отже, зростання безробіття та зниження ВВП на душу населення будуть впливати на зменшення довіри до центрального банку.

З огляду на це, більшість зарубіжних досліджень використовували ці фактори як детермінанти довіри до своєї моделі (табл. Б.1 додатку Б). У запропонованих дослідниками моделях довіра до Європейського центрального банку оцінюється як функція інфляції, зростання ВВП на душу населення та безробіття та інших важливих контрольних змінних.

Підсумовуючи результати проаналізованих досліджень, можна зазначити, що зростання рівня безробіття та відхилення інфляції від запланованого центральним банком рівня, впливає на цінову стабільність та в підсумку знижує чисту довіру. А зростання ВВП на душу населення, навпаки, зміцнює довіру населення до центрального банку. Під час

фінансової кризи в країні рівень довіри значно знижується, оскільки, по-перше, фінансова криза підриває довіру до фінансового сектору і, таким чином, загрожує фінансовій стабільності, а, по-друге, знижує загальну довіру до органів влади, що може негативно вплинути на економічне зростання.

Тому для підвищення довіри до центральних банків, які залежать від інфляції, ВВП та безробіття, необхідно забезпечити реальний баланс між фінансовою стабільністю та стабільністю цін. Що стосується характеристик другої групи факторів – соціальних, то вони включають: вік, стать (чоловік, жінка), сімейний стан (подружжя, неодружений, розлучений; вдівець/вдівець), статус зайнятості (самозайнятий, пенсіонер, безробітний, робітник) та рівень освіти (освіта середня, професійна, вища та ті, хто не закінчив середню школу).

Таким чином, дослідження Д. Бурсіана та С. Фюрта [34] показали, що пара або одна особа довіряють банкам більше, ніж вдова/вдівець, на 3,5 % і 1,5% відповідно. Чоловіки довіряють центральним банкам на 2,8 % більше, ніж жінки. Пенсіонери (безробітні) центральним банкам довіряють набагато менше, ніж працюючі люди. Чим освіченіші люди, тим більше вони довірятимуть центральним банкам. Атестат про середню освіту підвищує ймовірність довіри до центральних банків на 3,5; порівняно з тими, хто не закінчив школу. Для людей з вищою освітою ефект ще сильніший – 11,3%. Тому освіта відіграє вирішальну роль серед індивідуальних соціальних характеристик громадян у визначенні факторів довіри до центральних банків. Поряд з цим важливу роль відіграють інфляційні очікування громадян.

Дослідження показали, що високий рівень довіри до центральних банків знижує інфляційні очікування. Цей результат може бути пов'язаний з тим, що центральні банки традиційно в першу чергу турбувалися про інфляцію і вживали всіх заходів для стримування інфляції. Таким чином, високий рівень довіри населення до центральних банків може відобразити його спроможність боротися з високою інфляцією і, таким чином, стимулювати зниження інфляційних очікувань.

Тому належне функціонування як економічних, так і політичних інститутів у демократичному суспільстві пов'язане і залежить від довіри до них громадян. У контексті довіри населення та його впливу на центральний банк слід відзначити його значний вплив, оскільки він визначає авторитет і репутацію центрального банку в монетарній політиці, а недовіра суспільства до установи може знизити її незалежність та легітимність. Виходячи з цього, центральний банк буде вразливим до політичного впливу, а також знизить ефективність монетарної політики.

Детермінантами довіри до центрального банку є макроекономічні фактори, найпопулярнішими з яких є показники зростання ВВП на душу населення, безробіття, інфляція та соціальні фактори. Узагальнення літератури підтвердило, що зростання безробіття та відхилення інфляції від запланованого рівня знижує чисту довіру. А зростання ВВП на душу населення, навпаки, лише зміцнює довіру населення до центрального банку.

2 МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз довіри до Національного банку України в контексті розвитку банківського сектору

Стан довіри до центрального банку країни напряму залежить від стану розвитку банківського сектору в даній країні. Даний факт пов'язаний із тим, що саме центральний банк є регулятором на ринку банківських послуг і стан даного ринку досить суттєво залежить від його дій. Особливо важливе значення діяльність центрального банку набуває в умовах кризових явищ, з якими стикнувся банківський сектор починаючи з 2014. Саме тому важливим є здійснити аналіз ключових показників банківського сектору України та оцінити вплив тенденцій їх зміни на довіру суб'єктів економіки до банківського сектору та дій центрального банку.

Відповідно до обраної теми кваліфікаційної роботи доцільно розглянути стан розвитку банківського сектору в Україні. Почати аналіз доцільно з аналізу кількості банків в Україні (рисунок 2.1).

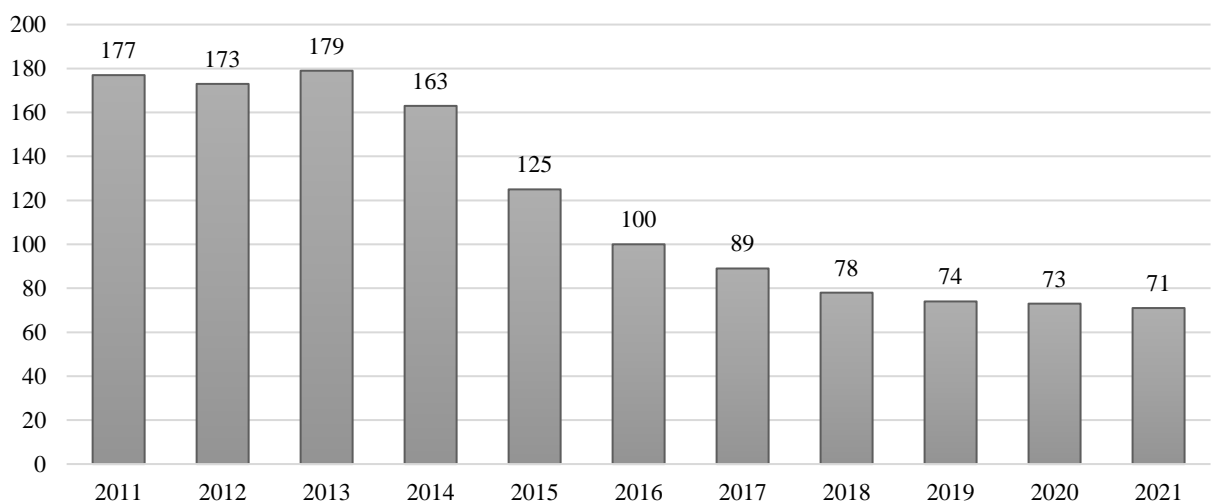

Рисунок 2.1 – Динаміка кількості українських банків з 2011 по 2021 роки [27]

Дані рисунку 2.1 свідчать, що протягом останнього десятиліття кількість банків у банківській системі України неухильно скорочувалася. Таким чином, у 2011 році було 177 банків, а до кінця 2021 року – 71 банк, що на 106 банків менше, ніж у 2011 році. Найбільш суттєве скорочення кількості банків відбулося під час кризи банківської системи (2014–2016 рр.). Саме в цей період було відкликано ліцензії у 79 банків. У період з 2014 до 2016 року кількість банків скоротилася з 163 до 89 до кінця 2017 року. В умовах політичної та соціальної кризи, революції гідності (21 листопада 2013 р. – лютий 2014 р.) та постреволюційної ситуації загострення банківської кризи почалося з визнання численних банкрутств банків. Крім того, багато фінансових установ мали проблеми з власним капіталом, що було причиною запровадження в них тимчасової адміністрації. Загалом з 2011 по 2021 рік кількість банків у банківській сфері знизилася із 177 до 71.

Таке суттєве скорочення кількості банків спричинило негативний вплив на рівень довіри до Національного банку. Суб'єкти ринку (фізичні та юридичні особи) масово стикалися із банкрутством банків, що спричиняло повну або часткову втрату інвестованих ними коштів. І, навіть, фізичні особи, депозити яких були гарантовані, не мали можливості вчасно отримати свої кошти і вимушені були чекати їх повернення. Все вищезазначене, на тлі суттєвого знецінення національної валюти, стимулювало суб'єктів економіки забирати свої кошти з банківської системи і конвертувати їх у іноземну валюту, що негативно вплинуло на курс гривні та стан банківської системи.

Далі розглянемо динаміку активів банків та обсяги їх кредитування, як ключові показники стану розвитку банківського сектору (рис. 2.2).

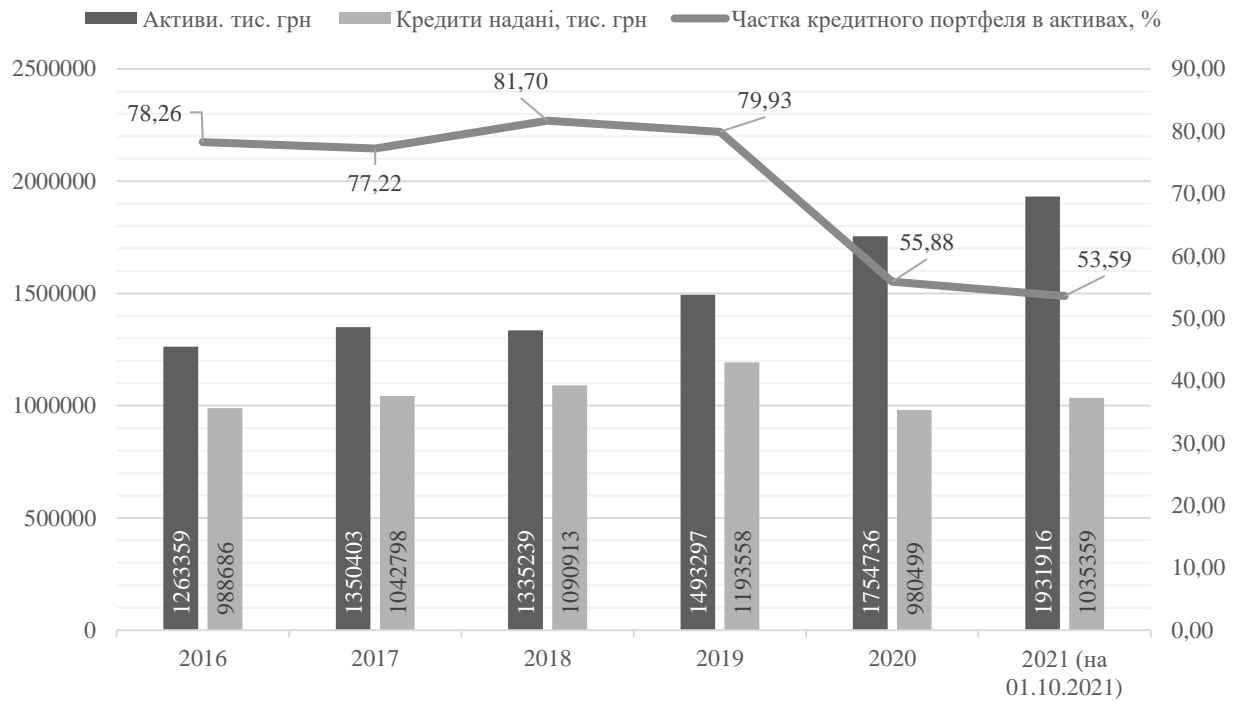

Рисунок 2.2 – Динаміка обсягу активів, кредитів наданих та частки кредитного портфеля в активах за 2016-2021 рр. [27]

Дані рисунку 2.2 свідчать, що обсяги активів банків протягом 2016-2021 рр. невинно зростали. До того ж темпи зростання прискорилися у 2020 році, що було пов'язано із стабілізацією економічної ситуації на початку року та переорієнтацією банків з кредитної діяльності на інвестиційну. Для обсягу наданих кредитів ми бачимо іншу тенденцію: обсяг кредитного портфелю банку зростав з 2016 по 2019 роки, але дуже не значними темпами і таке зростання реально було обумовлене не збільшенням попиту на кредити, а зростанням інфляції в країні.

У 2020 році відбулося суттєве скорочення попиту на кредити з боку суб'єктів господарювання, що було спричинено дією карантинних обмежень для бізнесу в наслідок Covid-19 – саме тому у цьому році обсяг кредитного портфелю банків суттєво скоротився. У 2021 році (станом на 01.10.2021 р.) спостерігається деяке відновлення кредитування, оскільки бізнес пристосувався до нових умов господарювання та має очікування щодо відміни карантинних обмежень внаслідок проведення масової вакцинації.

Зменшення обсягів кредитування та скорочення економічної активності

підприємств в наслідок пандемії також негативно вплинуло на рівень довіри до Національного банку України. Значення ділових очікувань підприємств та інфляційних очікувань громадян в той період свідчили про те, що суб'єкти економіки не вірили у спроможність центрального банку впровадити заходи, що зможуть ефективно підтримати банківську систему та економіку країни.

Відповідно до зменшення обсягів кредитного портфелю банків України зменшилися і частка кредитних операцій у активах. Таке скорочення за 2016-2021 рр. склало 24,67 %. Найбільша частка кредитного портфеля в активах спостерігалась у 2018 році – 81,7 %, з 2019 року почалося суттєве її падіння – до 53,59 % станом на 01.10.2021 року.

Розглянемо обсяги банківського кредитування за 2010-2020 рр. в цілому та обсяги кредитування по суб'єктам господарювання (рис. 2.3).

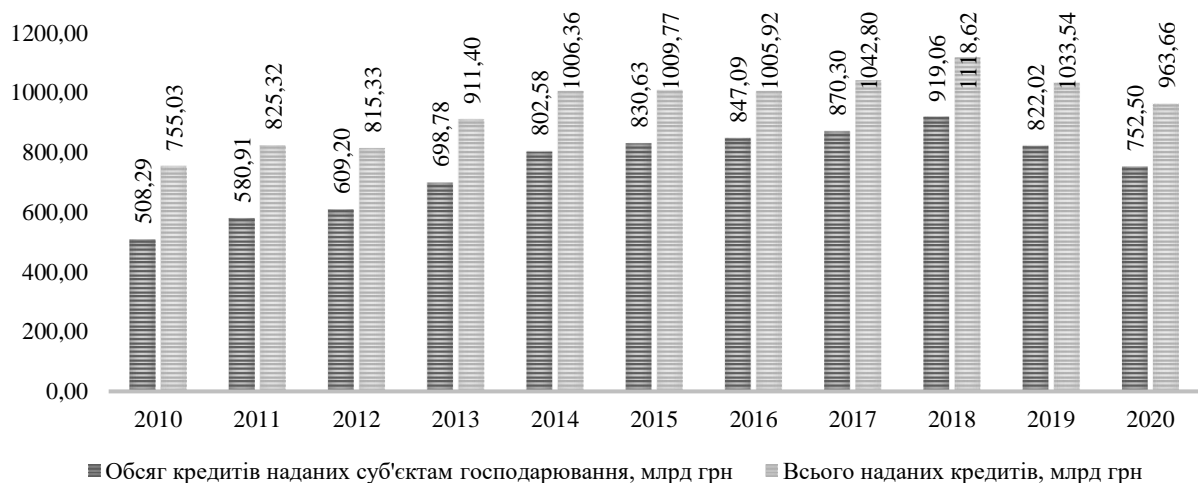

Рисунок 2.3 – Динаміка обсягу кредитування банками України за 2010-2020 рр. [27]

Дані рисунку 2.3 свідчать про наявність тенденції за 2010-2018 рр. до зростання як обсягу кредитів в цілому, так і кредитів, що отримали від банків суб'єкти господарювання. Після 2018 року спостерігається зменшення обсягів наданих кредитів, що є наслідком скороченням попиту на кредити. Навіть зниження облікової ставки не змогло збільшити попит фізичних та юридичних осіб на кредити. В цілому за досліджуваний період обсяг

кредитів, наданих банками, збільшився на 278,39 млрд грн (54,77 %). Обсяг кредитів суб'єктам господарювання збільшився на 241,21 млрд грн (31,95 %). Така ситуація є свідченням того, що збільшення обсягу кредитування пов'язано із зростанням попиту на кредити з боку підприємств.

Аналіз показників кредитної діяльності банків буде неповним без розгляду обсягу існуючої проблемної заборгованості. Динаміка обсягу проблемної заборгованості наведена на рисунку 2.4.

Рисунок 2.4 – Динаміка обсягу проблемної заборгованості банків та співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів за 2010-2020 рр. [27]

Дані рисунку 2.4 свідчать про значний обсяг проблемної заборгованості в банківському секторі України. Суттєвий ріст проблемної заборгованості відбувся у 2015 році і тривав до 2018 року. Причинами катастрофічного росту проблемної заборгованості були: політична криза 2013-2014 років, економічна криза 2014-2016 років, воєнний конфлікт на Сході України, анексія АРК Крим.

Висока питома вага проблемних кредитів в портфелі банків є суттєвим фактором ризику для банківської системи в цілому. Зростання проблемних кредитів відбивається на фінансовому стані банківської установи, роблячи її

уразливою до будь-яких додаткових потрясінь. Розуміння суб'єктами економіки такої вразливості банківських інституцій призводить до втрати ними довіри до банків та центрального банку.

Наступним етапом є аналіз обсягів депозитної діяльності банків України (рис. 2.5). Саме динаміка депозитної діяльності відображає рівень довіри суб'єктів економіки до банків, банківської системи та центрального банку, оскільки є свідченням того, чи готові вони довірити свої кошти даним фінансовим компаніям, чи ні.

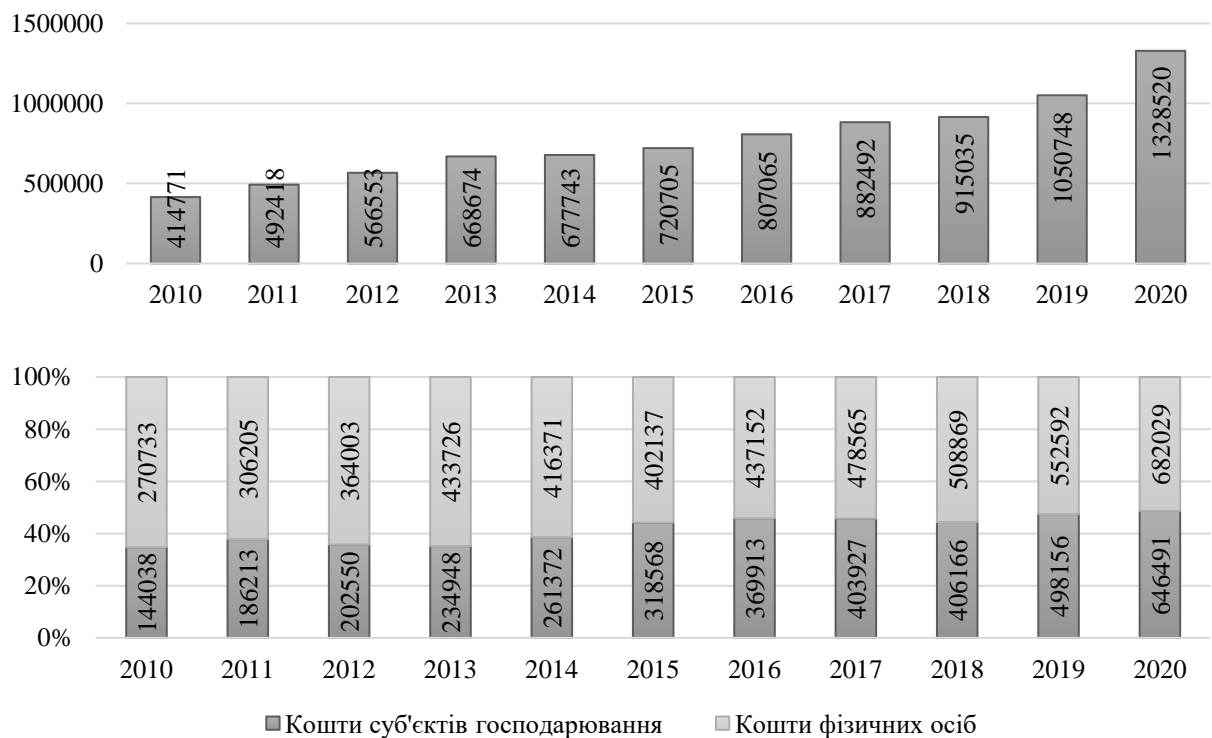

Рисунок 2.5 – Динаміка та структура депозитних ресурсів банків України за суб'єктами, 2010-2020 рр., млн грн [27]

Дані рисунку 2.5 свідчать про наявність зростаючої тенденції щодо обсягу залучених депозитів банками України. За 2010-2020 рр. обсяг залучених банками депозитів збільшився на 913749 млн грн. (на 220,30 %). Цікавим є той факт, що навіть у 2014-2016 рр., в роки політичної та економічної кризи для України, спостерігалось зростання обсягу залучених депозитів. Хоча обсяг наданих кредитів в той період залишався на одному й

тому ж рівні. В структурі залучених депозитів банками переважають кошти фізичних осіб (від 65,27 % у 2010 році до 51,34 % у 2020 році). Тобто ми спостерігаємо тенденцію, коли кошти фізичних осіб та суб'єктів господарювання майже порівну формують депозитний портфель банків України. Така ситуація свідчить про зростання інтересу та довіри суб'єктів підприємництва до банківського сектору в цілому та банківського депозиту зокрема.

Структура депозитних ресурсів банків України за строковістю залучених коштів наведена на рисунку 2.6.

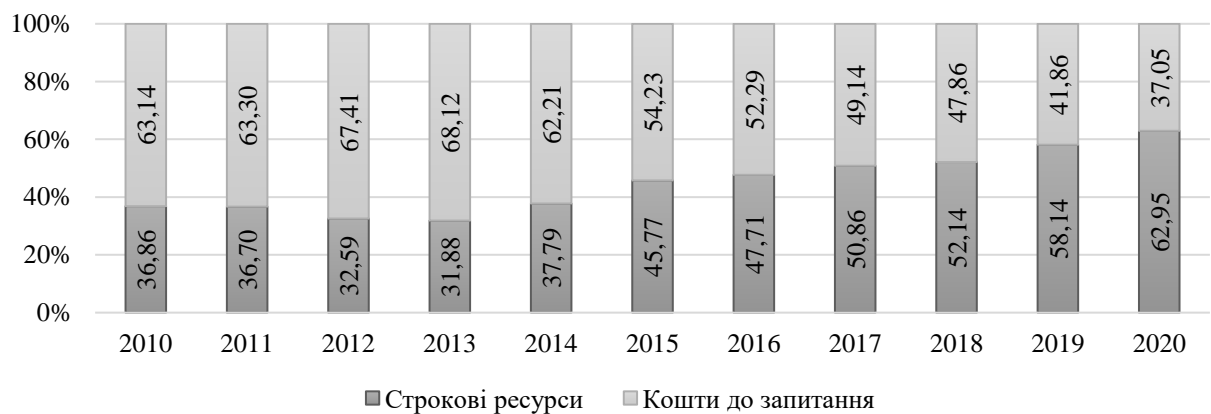

Рисунок 2.6 – Структура депозитних ресурсів банків України за строковістю залучених коштів, 2010-2020 рр., млн грн [27]

Відповідно до рисунку 2.6 можна зробити висновок, що з 2017 по 2020 роки у структурі депозитних ресурсів банків України переважають строкові ресурси (50,86 % у 2017 році та 62,95 % у 2020 році). Така тенденція є позитивною для банків, оскільки переважання у структурі депозитних джерел строкових коштів свідчить про стабільність депозитної бази банків. Відповідно питома вага коштів до запитання за досліджуваний період зменшилася з 63,14 % у 2010 році до 37,05 % у 2020 році. Збільшення питомої ваги строкових коштів свідчить про зростання довіри суб'єктів економіки до банківського депозитку, як інструменту інвестування. Крім того, робота Фонду гарантування вкладів фізичних осіб починаючи з 2015

року (в періоди масового банкрутства банків) засвідчила його спроможність вчасно і в повному обсязі виконувати свої зобов'язання перед вкладниками. Даний факт позитивно вплинув на довіру до банківського сектору та центрального банку.

Виходячи із теми нашого дослідження доцільно розглянути динаміку облікової ставки НБУ та офіційного курсу національної валюти (рис. 2.7).

Цікавим є взаємозв'язок між офіційним обмінним курсом гривні та обліковою ставкою НБУ: у 2010-2015 роках спостерігався прямий тісний зв'язок між цими двома показниками, починаючи з 2015 року ми бачимо, що облікова ставка та обмінний курс гривні змінювалися у різних напрямках. Така зміна зв'язку між показниками була зумовлена зміною ключового таргету політики Національного банку України: якщо раніше НБУ свої зусилля спрямовував саме на утримання курсу гривні у визначених межах, то з 2015 року таргетом став показник інфляції (індекс споживчих цін). Саме тому з 2015 року обмінний курс гривні на пряму не впливає на зміну кредитних та депозитних ставок на банківському ринку.

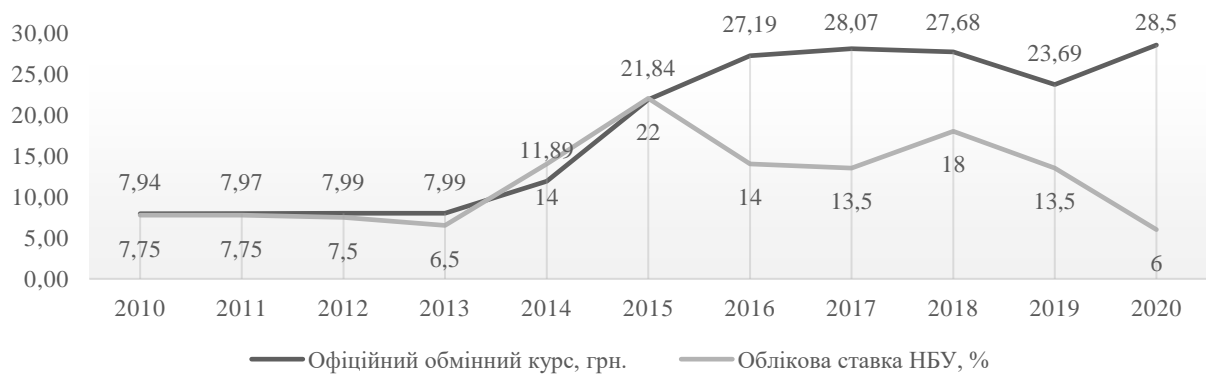

Рисунок 2.7 – Динаміка офіційного курсу гривні та облікової ставки НБУ за 2010-2020 рр. [27]

З точки зору впливу на довіру, в Україні важливим фактором є курс національної валюти, оскільки її знецінення суттєво впливає на ціни і стимулює інфляцію. Саме показники інфляції та облікової ставки є ключовими показниками впливу довіри до центрального банку. Оскільки

ключовою метою діяльності Національного банку є підтримання цінової стабільності, то показник інфляції показує, наскільки ефективно центральний банк спрацював в той чи інший період. Зростання інфляції є індикатором того, що НБУ провадить неефективну політику управління інфляцією і його діям не слід довіряти і, навпаки. Облікова ставка та її зміна в тому чи іншому напрямку свідчать про інфляційні очікування самого центрального банку. Тобто збільшення облікової ставки говорить про те, що НБУ очікує в найближчому періоді зростання показника інфляції (оскільки збільшення облікової ставки є основним інструментом стримання інфляції в країні).

Для комплексного аналізу сучасного стану банківського сектору України доцільно розглянути показники, які свідчать про ефективність (рентабельність) його діяльності (рис. 2.8).

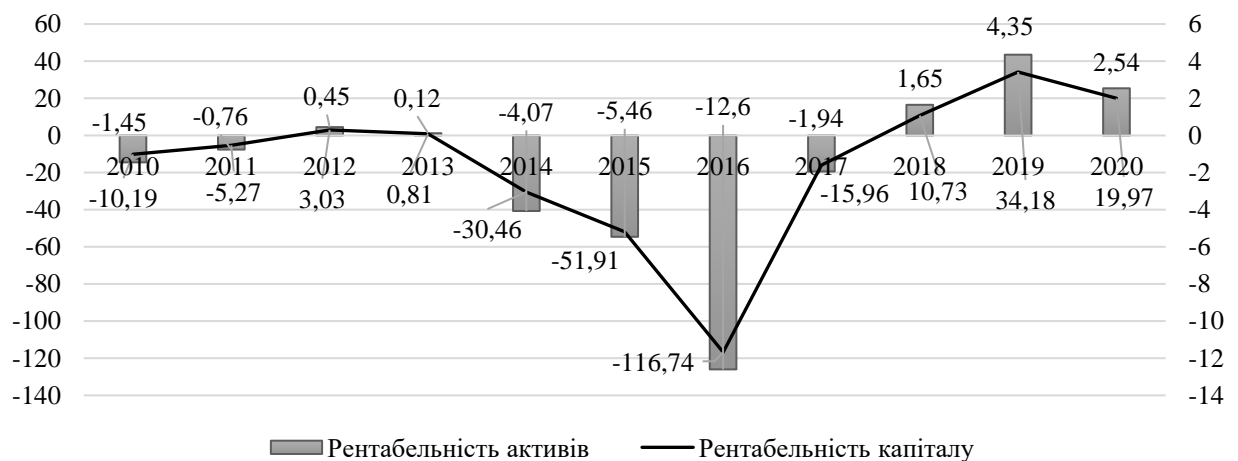

Рисунок 2.8 – Динаміка рентабельності активів та капіталу банків України, 2010-2020 рр., % [27]

Дані рисунку 2.8 свідчать про відсутність єдиної тенденції зміни показників банківської діяльності. З 2014 по 2017 роки банківський сектор мав значні збитки від своєї діяльності. Найгірший стан спостерігався у 2016 році, коли рентабельність капіталу досягла – 116,74 %, а рентабельність активів – 12,6%. Така ситуація була пов'язана із проблемами Приват банку, в наслідок яких він був націоналізований. Починаючи з 2018 року банківська

система почала працювати з прибутком. Найкращий рік за показниками рентабельності був у 2019 році, коли рентабельність капіталу склала 34,18 %, а рентабельність активів 4,35 %.

Отже, в результаті проведеного аналізу стану банківського сектору України, можна зробити висновок, що він має певні проблеми. Особливо негативно на діяльність банківських установ впливають кризові періоди (економічна, політична нестабільність, воєнні дії), особливо на тлі останніх подій, пов'язаних із пандемією Ковід-19. Проте, останні роки спостерігається позитивна динаміка щодо розвитку банківського сектору України, вплив кризових явищ зменшився, що дозволяє банкам розширити обсяг надаваних послуг своїм клієнтам.

Аналіз ключових показників стану банківського сектору дозволив зробити висновки про негативний вплив на довіру до центрального банку та комерційних банків наступних тенденцій: суттєве скорочення банків, скорочення кредитування суб'єктів господарювання, суттєве коливання курсу національної валюти та зниження ефективності діяльності банківських установ (скорочення рентабельності активів та капіталу). Фактором, що позитивно вплинув на довіру до банків та центрального банку є ефективна робота Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що дозволила забезпечити своєчасність та повноту виплат фізичним особам. Даний факт спричинив зростання в останні роки питомої ваги строкових вкладів у загальній сумі залучених депозитів.

Розглянемо динаміку балансу довіри / недовіри до НБУ, що представлена на рисунку 2.9.

Дані рисунку 2.9 свідчать про переважання недовіри населення України до Національного банку України протягом досліджуваного періоду. НБУ характеризувався довірою населення лише в 2004 році, коли значення даного показника складало 15,3. Починаючи з 2005 року населення не довіряє діям та політиці НБУ. Особливо жорстко питання недовіри поставали в кризові для України періоди: це криза 2008 року, криза 2011-2012 рр. та

криза 2014-2016 рр. Перші дві кризи були відлунням світових фінансових криз і мали зовнішній характер. Остання криза була зумовлена внутрішніми чинниками і мала тривалий негативний вплив на довіру до НБУ. До сих пір, хоча і відбулося деяке покращення зазначеного показника, не можна сказати, що довіра до центрального банку відновилася.

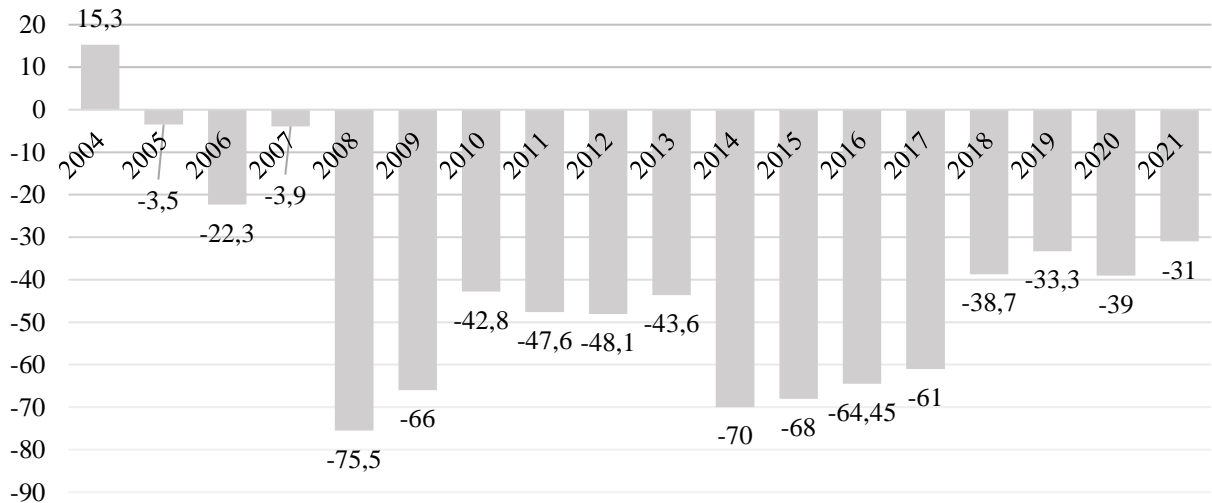

Рисунок 2.9 – Динаміка балансу довіри / недовіри до НБУ за 2004-2021 рр. [9]

Зазначена ситуація суттєво негативно впливає на ефективність монетарної політики Національного банку України. Значним фактором негативного впливу на баланс довіри до центрального банку в Україні є офіційний курс гривні. Можна зробити висновок, що кожного разу при знеціненні національної грошової одиниці відбувалося збільшення недовіри до НБУ, оскільки населення та підприємства вважають саме центральний банк відповідальним за курс гривні до долара США. Оскільки опитувані респонденти стосовно довіри чи недовіри до НБУ не завжди розуміють механізм встановлення курсу валюти в ринкових умовах, то досягти зростання довіри до НБУ можна шляхом проведення просвітницьких заходів, що дозволять населенню зрозуміти механізм впливу на курс.

Оскільки фактор довіри / недовіри суттєво впливає на ефективність заходів, що проводяться центральним банком, то важливим є розуміння

ключових показників впливу на довіру до НБУ та прогнозування значень довіри / недовіри на найближчі періоди. Зазначене прогнозування показника балансу довіри / недовіри дозволяє виявити основну тенденцію його зміни при незмінних факторів впливу на нього. Розуміння тенденції дозволить центральному банку наперед розробити заходи, що допоможуть зміцнити довіру, що в підсумку призведе до зростання ефективності діяльності Національного банку України.

2.2 Прогнозування суспільної довіри до Національного банку України

Після детального аналізу банківського сектору України та аналізу динаміки необхідно проаналізувати зв'язок між балансом довіри / недовіри до НБУ та основними показниками, які на нього впливають. Вибірку найбільш значимих показників доцільно зробити із 16 основних показників, які, на нашу думку, можуть мати прямий вплив на баланс довіри / недовіри до НБУ. До таких показників для України ми віднесли: інфляція, рівень безробіття, ВВП на душу населення, кількість банків, активи банків, капітал банків, зобов'язання банків, рентабельність активів банків, рентабельність капіталу банків, облікова ставка НБУ, офіційний обмінний курс, обсяг доходів державного бюджету, дефіцит / профіцит державного бюджету, державний борг України, платіжний баланс України, прямі іноземні інвестиції в Україну (динаміка показників представлена у таблиці В.1 додатку В).

За допомогою програми STATISTICA.10 нами було побудовано кореляційну матрицю для показників, визначених у таблиці В.1 додатку В. Коефіцієнти кореляції балансу довіри / недовіри до НБУ та потенційних факторів впливу наведений у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Коефіцієнти кореляції балансу довіри / недовіри до НБУ та потенційних факторів впливу

Показники	Коефіцієнт кореляції
Інфляція, % (X_1)	-0,741
Рівень безробіття, % (X_2)	-0,519
ВВП на душу населення, дол. США (X_3)	0,705
Кількість банків, шт. (X_4)	-0,064
Активи банків, млн грн (X_5)	0,224
Капітал банків, млн грн (X_6)	0,214
Зобов'язання банків, млн грн (X_7)	0,135
Рентабельність активів банків, % (X_8)	0,805
Рентабельність капіталу банків, % (X_9)	0,777
Облікова ставка НБУ, % (X_{10})	-0,040
Офіційний обмінний курс, грн (X_{11})	-0,480
Обсяг доходів державного бюджету, млн грн (X_{12})	0,348
Дефіцит / профіцит державного бюджету, млн грн (X_{13})	0,122
Державний борг України, млн грн (X_{14})	0,023
Платіжний баланс України, млн грн (X_{15})	0,601
Прямі іноземні інвестиції в Україну, млн дол США (X_{16})	0,442

Відповідно до даних таблиці 2.1 ми бачимо, що статистично значимим є вплив лише трьох факторів на баланс довіри / недовіри до НБУ із шістнадцяти обраних. До таких факторів відносяться: інфляція, % (X_1), рентабельність активів банків, % (X_8) та рентабельність капіталу банків, % (X_9). Цікавим є той факт, що із названих факторів лише один впливає на баланс довіри / недовіри до НБУ у зворотному напрямку – це інфляція (при зростанні рівня інфляції довіра до НБУ зменшується і навпаки).

Для розрахунку множинної нелінійної регресії скористаємося програмою STATISTICA.10. У програмі Statistica в меню Statistics необхідно обрати Advanced Linear / Nonlinear Models, а потім Fixed Nonlinear Regression. Відкриється однойменне вікно, де, натиснув на кнопку Variables, вказуємо назви всіх змінних для аналізу: інфляція, % (X_1), рентабельність активів банків, % (X_8) та рентабельність капіталу банків, % (X_9). Після цього встановлюємо галочку в опції Review descriptive statistics, correlation matrix (показати описові статистики, кореляційну матрицю) та натискаємо Ok. З'являється вікно із передбаченими у програмі ліанізуючими перетвореннями змінних (Non-linear Transformation Functions), де у стовпці Valid Range

вказані допустимі діапазони змінних. Нами було обрані перетворення x^2 , що дозволять побудувати регресійну функцію із високим рівнем адекватності. Нажимаємо Ok та з'явиться вікно Review Descriptive Statistics, де можна продивитись кореляційну матрицю, середні та середньоквадратичні відхилення змінних та коваріаційну матрицю.

Натиснув Ok відкривається вікно Model definition, де ми обираємо метод розрахунку – Forward stepwise (покроковий із включенням). Натискаємо кнопку Variables, відкриється вікно Select dependent and independent variable list, обираємо залежну змінну – це баланс довіри / недовіри до НБУ (y); та незалежні змінні: інфляція, % (X_1), рентабельність активів банків, % (X_8) та рентабельність капіталу банків, % (X_9), X_1^2 , X_8^2 та X_9^2 . Після введення змінних програма здійснює всі необхідні розрахунки, результати яких наведені у формулі 2.1 та на рисунках 2.9 та 2.10.

Підсумки регресії для залежної змінної: Баланс довіри/недовіри до НБУ (Вихідні дані) R= 0,95621361 R2= 0,91434447 Скоррект. R2= 0,78586116 F(6,4)=7,1164 p<.03916 Станд. помилка оцінки: 5,9973						
N=11	БЕТА	Ст.Ош. БЕТА	В	Ст.Ош. В	t(4)	p-знач.
Св.член			-174,338	241,8682	-0,72080	0,510911
X1	2,0623	3,88227	2,108	3,9684	0,53122	0,623395
X8	-4,4180	7,71914	-12,404	21,6717	-0,57234	0,597724
X9	7,0024	9,34085	2,204	2,9405	0,74965	0,495149
X1*2	-1,9614	3,78908	-0,008	0,0160	-0,51764	0,632021
X8*2	-11,5387	9,52769	-3,220	2,6592	-1,21107	0,292526
X9*2	13,4174	11,00858	0,043	0,0355	1,21882	0,289876

Рисунок 2.9 – Підсумки регресії балансу довіри / недовіри до НБУ

Коефіцієнт детермінації (R^2) дорівнює 0,9143, що більше від 0,75 та свідчить про сильну залежність між результативною змінною та предикторами. На основі даних рисунку 2.9 ми бачимо, що до рівняння нелінійної регресії метод Forward stepwise включив всі обрані змінні та їх квадрати. Регресійна функція балансу довіри / недовіри до НБУ наведена у формулі 2.1:

$$y = -174,338 + 2,108X_1 - 12,404X_8 + 2,204X_9 - 0,008X_1^2 - 3,220X_8^2 + 0,043X_9^2 \quad (2.1)$$

Однією із умов коректного використання регресійного аналізу є відповідність закону розподілу залишків нормальному закону. Відповідно до рисунку 2.10 можна зробити висновки, що розподіл залишків відповідає нормальному закону розподілу.

Здійснені розрахунки свідчать про наступне: при збільшенні фактора X_1 (інфляції) на 1 % та незмінних значеннях інших факторів показник балансу довіри / недовіри збільшиться на 2,108; при збільшенні фактора X_8 (рентабельність активів банків) на 1 % відбудеться зменшення результуючого показника на 12,404; при збільшенні фактору X_9 (рентабельність власного капіталу банків) на 1 % відбудеться збільшення результуючого показника на 2,204.

Крім того, у таблиці 2.2 представлені передбачені регресійною функцією балансу довіри / недовіри до НБУ та наявні залишки. Відповідно до даних зазначеної таблиці можна зробити висновок, що передбачені залишки є наближеними до фактичних значень, що є свідченням адекватності побудованої моделі.

Таблиця 2.2 – Передбачені значення та залишки для регресійної функції балансу довіри / недовіри до НБУ

Рік	Фактичне значення	Передбачене значення	Залишки
2010	-42,8000	-49,5733	6,77334
2011	-47,6000	-47,1974	-0,40258
2012	-48,1000	-45,5080	-2,59199
2013	-43,6000	-45,7559	2,15593
2014	-70,0000	-69,9593	-0,04068
2015	-68,0000	-68,2477	0,24769
2016	-64,4500	-64,5416	0,09158
2017	-61,0000	-53,8170	-7,18301
2018	-38,7000	-43,2089	4,50887
2019	-33,3000	-33,5371	0,23715
2020	-39,0000	-35,2037	-3,79628
Середнє	-50,5955	-50,5955	0,00000

В цілому за результатами проведеного регресійного аналізу можна зробити висновок про достатньо високу адекватність побудованої моделі залежності балансу довіри / недовіри до НБУ (y) від рівня інфляції (X_1), рентабельності активів банків, % (X_8) та рентабельності капіталу банків, % (X_9).

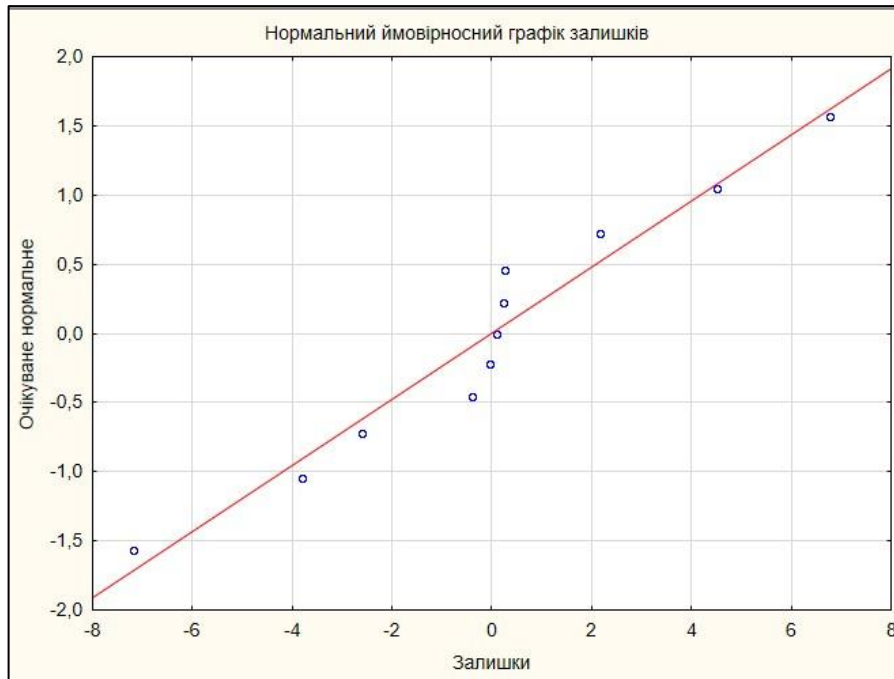

Рисунок 2.10 – Розподіл залишків для регресії балансу довіри / недовіри до НБУ

Регресійна функція допомагає нам зрозуміти, які фактори мають суттєвий вплив на результуючу ознаку – баланс довіри / недовіри до НБУ, але її майже не можливо використовувати для прогнозування майбутніх величин. Це пов'язано в першу чергу з тим, що ми повинні мати прогнозовані значення факторів впливу для розрахунку значення результуючої ознаки на наступний період. Оскільки прогнозування наперед на один або більше періодів є дуже важливим з практичної точки зору, то доцільним буде зробити прогнозування балансу довіри / недовіри до НБУ на декілька періодів у майбутньому.

Прогнозування витрат балансу довіри / недовіри до НБУ пропонується здійснити за допомогою часових рядів (time series). У якості метода

прогнозування обрано модель авторегресії і проінтегрованої ковзаючої середньої – скорочено АРПСС (ARIMA & autocorrelation functions).

Під часовим (динамічним) рядом мається на увазі послідовність спостережень деякої ознаки X (випадкової величини) в послідовні рівновіддалені моменти t . Окремі спостереження називаються рівнями ряду і позначаються $x_t, t = 1, \dots, n$.

При дослідженні часового ряду виділяються кілька складових:

$$x_t = u_t + \gamma_t + c_t + \varepsilon_t, t = 1, \dots, n \quad (2.2)$$

де u_t – тренд, компонента, що плавно змінюється та описує чисте вплив довготривалих факторів (спад населення, зменшення доходів і т. д.);

γ_t – сезонна компонента, що відображає повторюваність процесів протягом не дуже тривалого періоду (дня, тижня, місяця і т. д.);

c_t – циклічна компонента, що відображає повторюваність процесів протягом тривалих періодів часу – понад один рік;

ε_t – випадкова компонента, що відображає вплив випадкових факторів, що не піддаються обліку і реєстрації.

Перші три компоненти є детермінованими складовими. Випадкова складова утворена в результаті суперпозиції великого числа зовнішніх факторів, що здійснюють незначний вплив на зміну значень ознаки X .

Можна виділити наступні етапи аналізу часових рядів:

1. Графічне представлення та аналіз поведінки часового ряду.
2. Виділення і аналіз детермінованих складових ряду.
3. Згладжування і фільтрація (видалення низько- або високочастотних складових) часового ряду.

4. Дослідження випадкової складової часового ряду, побудова і перевірка адекватності математичної моделі її опису.

5. Прогнозування поведінки часового ряду на основі проведених досліджень.

Завдання прогнозування полягає в тому, щоб за значеннями спостережень, зібраних на цей час, визначити значення в наступні моменти.

У якості програмного інструмента скористаємося програмою STATISTICA.10. Для активізації модуля в меню Statistica треба вибрати послідовність команд Advanced Linear / Nonlinear Models – Time Series / Forecasting.

Спочатку потрібно побудувати графік ряду даних для визначення тенденції, що є характерною для балансу довіри / недовіри до НБУ (рис. 2.11). Для побудови «якісного» прогнозу рівні досліджуваного показника обов'язково повинні бути порівняні і однорідні, а для виявлення тенденцій, крім цього, стійкі і повні, тобто кількість спостережень має бути досить великою. У якості змінної для аналізу обираємо дані щодо балансу довіри / недовіри до НБУ за 2004-2021 рр. Таким чином, ми маємо 18 періодів, що дозволить нам здійснити статистично значиме прогнозування.

Вимога однорідності даних передбачає відсутність сильних зламів тенденцій, а також нетипових, аномальних спостережень. При пошуку тенденцій буває доцільно відкинути частину минулих даних, якщо вони відображають закономірність, що вже втратила свою актуальність. Наявність аномальних (тих, що різко виділяються) спостережень призводить до спотворення результатів.

Стійкість характеризує переважання закономірності над випадковістю в зміні рівнів ряду. На графіках стійких часових рядів навіть візуально простежується закономірність, на графіках нестійких рядів зміни послідовних рівнів представляються хаотичними, і тому пошук закономірностей у формуванні значень рівнів таких рядів позбавлений сенсу.

Графік вихідного ряду даних наведений на рисунку 2.11.

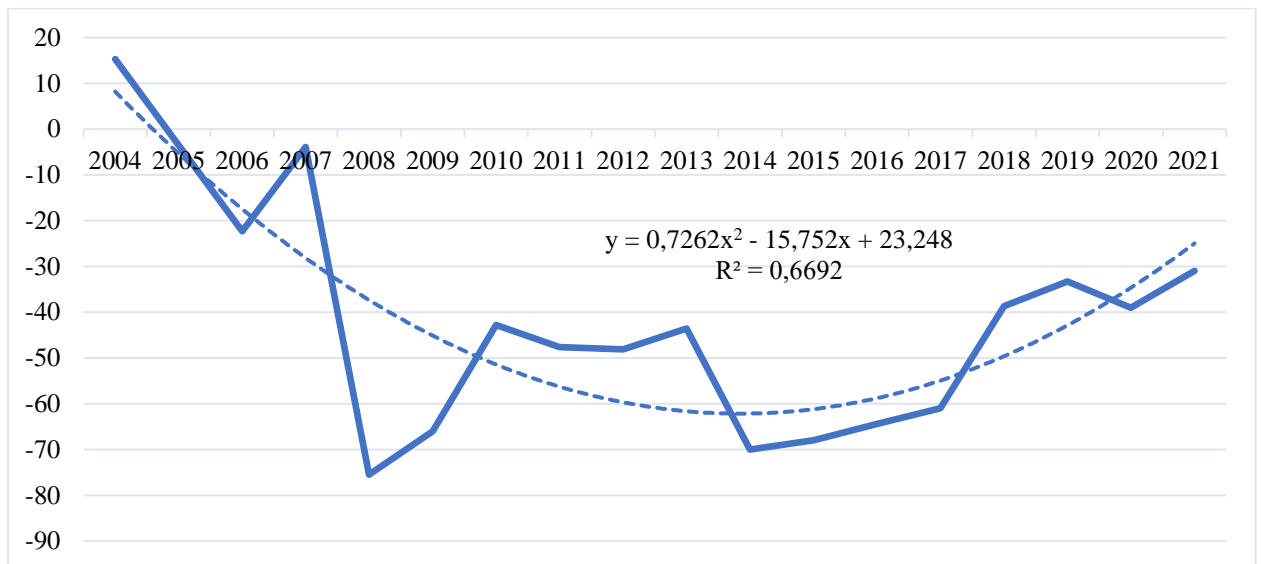

Рисунок 2.11 – Динаміка ряду даних «Баланс довіри / недовіри до НБУ» із лінією тренду

Візуально можна визначити, що даний ряд описується поліноміальною функцією. Для того щоб підтвердити наше припущення скористаємося можливостями MS Excel, щодо побудови лінії тренду та визначення функції, що її описує. Відповідно до нашого ряду даних отримані наступні результати (табл. 2.6):

Таблиця 2.6 – Значення коефіцієнту детермінації для визначення типу функції, що описує ряд даних «Баланс довіри / недовіри до НБУ»

Тип функції	Значення R^2
Лінійна	0,1695
Логарифмічна	0,397
Поліноміальна	0,6692

Дані отримані у MS Excel підтвердили наше припущення щодо типу функції, що описує ряд даних – це поліноміальна функція, що підтверджується середнім значення коефіцієнту детермінації (0,6692).

Наступним етапом необхідно здійснити згладжування та фільтрацію (видалення низько- або високочастотних складових) часового ряду. Згладжування завжди включає деякий спосіб локального усереднення даних, при якому несистематичні компоненти взаємно погашають один одного. Для нашого випадку доцільно використати наступний метод згладжування –

ковзне середнє, в якому кожен член ряду замінюється простим або зваженим середнім n сусідніх членів, де n – ширина «вікна». Використання методу ковзаючої середньої зазвичай здійснюється при використанні часових рядів для згладжування короткострокових коливань і виділення основних тенденцій або циклів для обраного ряду даних.

Після трансформації вихідного ряду даних перейдемо до процедури оцінки моделі прогнозування. В результаті проведених розрахунків нами були отримані наступні дані (рис. 2.12).

Вихід: Баланс довіри/недовіри до НБУ: 2 тч.ск.середн.; x+0,000						
Перетворення: Ні						
Модель (1,0,0) MS Залишок = 121,18						
Параметр	Парам.	Асимпт. Ст.помилк а	Асимпт. t(15)	р	Нижня 95% дов.	Верхня 95% дов.
p(1)	0,992369	0,059794	16,59649	0,000000	0,864921	1,119817

Рисунок 2.12 – Оцінки параметрів, що отримані для прогнозування ряду даних «Баланс довіри / недовіри до НБУ»

Відповідно до рисунку 2.12 можна зробити висновок, що оцінка отриманого параметру $p(1)$ є високо значимою (p дорівнює 0). Таке значення параметру свідчить про адекватність побудованої моделі. На рисунку 2.13 представлені прогнози, що надає розрахована модель.

прогнози; Модель: (1,0,0) Сезонний лаг: 12				
Вихід: Баланс довіри/недовіри до НБУ: 2 тч.ск.середн.; x+0,000				
Початок вихідних: 2 Кінець вихідних: 17				
Спост. N	Прогноз	Нижний 90,0000%	Верхний 90,0000%	Ст.ошиб.
2021	-35,3035	-54,6014	-16,0056	11,00819
2022	-35,0341	-62,2215	-7,8467	15,50864
2023	-34,7668	-67,9380	-1,5956	18,92198
2024	-34,5015	-72,6591	3,6562	21,76644

Рисунок 2.13 – Прогнозні значення для ряду даних «Баланс довіри / недовіри до НБУ»

Відповідно до рисунку 2.13 ми бачимо, що програма розрахувала прогнозні значення і для вже існуючого періоду – 2021 рік. Це робиться для того, щоб ретроспективно перевірити адекватність моделі. Тобто, якщо модель прораховує значення ряду даних наближених до реальних за попередні періоди, то це свідчить, що модель побудова адекватно та здатна правильно прорахувати прогнозні дані на три майбутні періоди (2022, 2023 та 2024 роки). Графічні дані щодо прогнозу балансу довіри / недовіри до НБУ наведені на рисунку 2.14

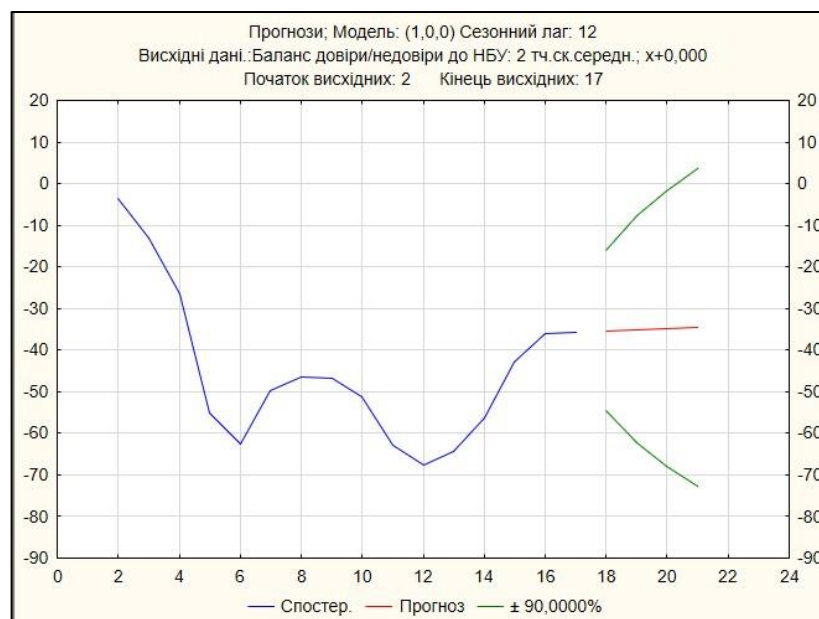

Рисунок 2.14 – Графічні дані щодо прогнозування балансу довіри / недовіри до НБУ (фактичні дані за 2004-2021 рр., прогнозовані – за 2022-2024 рр.)

Відповідно до рисунку 2.14 на графіку зображені дані щодо балансу довіри / недовіри до НБУ за періоди 1-18 (2004-2021 рр.) та прогнозні на період 19-21 (2022-2024 рр.). Дані за 18 (2021 рр.) період співпадають із розрахованими даними на той самий період, що відображено на графіку та свідчить про адекватність отриманих даних. Зеленими лініями відображається «коридор» можливих значень для динаміки балансу довіри / недовіри до НБУ на 2022-2024 рр. із ймовірністю 90 %. Отримані дані щодо прогнозу балансу довіри / недовіри до НБУ свідчать про наявність тенденції до деякого

підвищення суспільної довіри до дій центрального банку при незмінних факторах розвитку економіки та банківського сектору. У випадку несприятливих змін макроекономічного середовища, або інших специфічних для банківського сектору факторів значення балансу довіри / недовіри може зменшитись.

Підсумовуючи, можна зробити висновок про адекватність побудованої моделі прогнозування балансу довіри / недовіри до НБУ та можливість використання отриманих прогнозних даних для оцінки ефективності майбутніх заходів монетарної політики НБУ. Крім того, отримані дані кореляційного, регресійного аналізу та аналізу часовими рядами допоможуть краще розуміти природу довіри до НБУ в умовах саме української економіки та розробити більш ефективні заходи на підвищення та підтримання довіри до центрального банку.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження в рамках кваліфікаційної роботи можна зробити наступні висновки:

1. Довіра – це універсальне явище, яке притаманне нашому суспільству і пронизує майже всі сфери нашого буття. Це явище відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні економічних, політичних та міжособистісних відносин. У деяких сферах нашого життя довіра є основою, на якій будуються й розвиваються окремі системи різного роду. Узагальнення існуючих підходів до розгляду сутності терміну «довіра» дозволило сформулювати власне трактування цієї категорії, відповідно до якого: довіра – це явище, яке виникає у процесі взаємодії окремих суб'єктів, в результаті чого між ними складаються такі стосунки, які можна назвати надійними, сумлінними, порядними, що дає змогу прогнозувати подальші дії учасників таких відносин.

2. Довіра суспільства є важливим інструментом для забезпечення належного управління в усіх політичних системах. Уряди, які мають вищий рівень довіри суспільства, можуть ефективно керувати. Проведене дослідження сутності суспільної довіри дозволило визначити наступне: довіра до окремих представників політичних інститутів, окремих політичних лідерів формується у громадян під впливом економічної логіки, «моделі обмеженої раціональності» у вигляді неоінституціоналізму, в яких визначальними є прагнення до максимізації корисності та власних інтересів. Актор обирає, якому політику довіряти, і делегує йому повноваження в державних установах в надії, що політик представляє інтереси актора (свідомі переконання). Довіра до конкретних представників політичних інститутів виникає тоді, коли громадяни очікують, що вони діятимуть за правилами гри, запропонованими інституціями, тобто що їхня діяльність буде прозорою та спрямованою на інтереси громадян, вони будуть

виконувати свої обіцянки, матимуть високий рівень компетентності та сумлінно будуть реалізовувати свої повноваження.

3. Належне функціонування як економічних, так і політичних інститутів у демократичному суспільстві пов'язане і залежить від довіри до них громадян. У контексті довіри населення та його впливу на центральний банк слід відзначити його значний вплив, оскільки він визначає авторитет і репутацію центрального банку в монетарній політиці, а недовіра суспільства до установи може знизити її незалежність та легітимність. Виходячи з цього, центральний банк буде вразливим до політичного впливу, а також знизить ефективність монетарної політики.

Детермінантами довіри до центрального банку є макроекономічні фактори, найпопулярнішими з яких є показники зростання ВВП на душу населення, безробіття, інфляція та соціальні фактори. Узагальнення літератури підтвердило, що зростання безробіття та відхилення інфляції від запланованого рівня знижує чисту довіру. А зростання ВВП на душу населення, навпаки, лише зміцнює довіру населення до центрального банку.

4. В результаті проведеного аналізу стану банківського сектору України, було зроблено висновок, що він має певні проблеми. Особливо негативно на діяльність банківських установ впливають кризові періоди (економічна, політична нестабільність, воєнні дії), особливо на тлі останніх подій, пов'язаних із пандемією Ковід-19. Проте, останні роки спостерігається позитивна динаміка щодо розвитку банківського сектору України, вплив кризових явищ зменшився, що дозволяє банкам розширити обсяг надаваних послуг своїм клієнтам.

5. Дослідження балансу довіри / недовіри до НБУ за 2004-2021 рр. засвідчило про переважання недовіри населення України до Національного банку України протягом досліджуваного періоду. НБУ характеризувався довірою населення лише в 2004 року, коли значення даного показника складало 15,3. Починаючи з 2005 року населення не довіряє діям та політиці НБУ. Особливо жорстко питання недовіри поставали в кризові для України

періоди: це криза 2008 року, криза 2011-2012 рр. та криза 2014-2016 рр. Перші дві кризи були відлунням світових фінансових криз і мали зовнішній характер. Остання криза була зумовлена внутрішніми чинниками і мала тривалий негативний вплив на довіру до НБУ. До сих пір, хоча і відбулося деяке покращення зазначеного показника, не можна сказати, що довіра до центрального банку відновилася.

Зазначена ситуація суттєво негативно впливає на ефективність монетарної політики Національного банку України. Значним фактором негативного впливу на баланс довіри до центрального банку в Україні є офіційний курс гривні. Можна зробити висновок, що кожного разу при знеціненні національної грошової одиниці відбувалося збільшення недовіри до НБУ, оскільки населення та підприємства вважають саме центральний банк відповідальним за курс гривні до долара США. Оскільки опитувані респонденти стосовно довіри чи недовіри до НБУ не завжди розуміють механізм встановлення курсу валюти в ринкових умовах, то досягти зростання довіри до НБУ можна шляхом проведення просвітницьких заходів, що дозволять населенню зрозуміти механізм впливу на курс.

6. Проведений кореляційний аналіз дозволив виділити ключові фактори впливу на баланс довіри / недовіри до НБУ в Україні. До таких факторів були віднесені: інфляція, % (X_1), рентабельність активів банків, % (X_8) та рентабельність капіталу банків, % (X_9). Цікавим є той факт, що із названих факторів лише один впливає на баланс довіри / недовіри до НБУ у зворотному напрямку – це інфляція (при зростанні рівня інфляції довіра до НБУ зменшується і навпаки).

Також була побудована регресійна модель на основі трьох із чотирьох обраних факторів, які мали більших коефіцієнт кореляції: інфляція, % (X_1), рентабельність активів банків, % (X_8) та рентабельність капіталу банків, % (X_9) та їх квадратів. Проведений регресійний аналіз дозволив отримати регресійну модель із високим рівнем адекватності, яка дозволила розрахувати прогнозовані значення показника балансу довіри / недовіри до

НБУ з мінімальним відхилення від фактичних.

7. Крім того, було здійснено прогнозування витрат балансу довіри / недовіри до НБУ за допомогою часових рядів (time series). У якості програмного інструмента була використана програма STATISTICA.10. На основі вихідних даних за 18 періодів програма розраховувала значення і за існуючий 18 період (2021 рік) та 2022-2024 рр. Підсумовуючи, можна зробити висновок про адекватність побудованої моделі прогнозування балансу довіри / недовіри до НБУ та можливість використання отриманих прогнозних даних для оцінки ефективності майбутніх заходів монетарної політики НБУ. Крім того, отримані дані кореляційного, регресійного аналізу та аналізу часовими рядами допоможуть краще розуміти природу довіри до НБУ в умовах саме Української економіки та розробити більш ефективні заходи на підвищення та підтримання довіри до центрального банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко Г. І. Характер та особливості взаємозв'язку довіри і соціального капіталу. *Український соціум*, 2010, (2), 7-12.
2. Базадзе К. М. Відновлення довіри до банківської системи: міф чи реальність. *Фінансовий простір*. 2015. Вип. № 1 (17). С. 50–55.
3. Белікова Ю.В. Політична реклама як чинник формування довіри до влади. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Сер. Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2011. № 941. С. 204-207.
4. Бонецький О. О. Довіра до товару як чинник успішної маркетингової діяльності. *Логістика*. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2010. № 690. С. 14–21.
5. Висоцький О. Основні тенденції делегітимації політичної влади в сучасній Україні. *Український соціум*. 2012. №1(40). С. 169–182.
6. Галиуллин Д. Л. Социальное доверие и социальный капитал в региональной политике развития. *Вестник ТОГУ*. 2009. № 2 (13). С. 227-229
7. Гоч, Р. Чинники довіри: концептуалізації та гі іпозези. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2013. (3), 45-72.
8. Дзюблюк О. Соціально-економічні засади суспільної довіри до банківського сектору. *Вісник ТНЕУ*. 2016. Вип. № 2. С. 54–69.
9. Довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України. Офіційний сайт центру Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>.
10. Другов О. Сучасні аспекти формування довіри населення до Національного банку України. *Вісник НБУ*. 2013. Вип. № 1. С. 32–35.
11. Іоненко К. В. Довіра до кредитно-фінансових іституцій як фактор формування індивідуальних інвестиційних стратегій населення. *Вісник*

Університету банківської справи Національного банку України. 2010. № 3 (9). С. 74-79.

12. Кожем'якіна О.М. Раціональні та ірраціональні виміри феномера довіри. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Збірник наукових праць, 2008. Випуск 412-413. Філософія. С. 207-211.

13. Козюк В. Економічна теорія цінностей та інституціональна фрагментація глобальної економіки. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. Тернопіль, 2014. Вип. 3. С. 177-184.

14. Кричевська Т. О. Логіко-історичний аналіз довіри в контексті соціально-економічних відносин. *Економічна теорія*. 2009. № 3. С. 5–18.

15. Лагутін В. Д. Конкуренція, довіра і реалізація інтересів ринкових суб'єктів. *Вісник Інституту економіки та прогнозування*, 2011, 32-36.

16. Кузмін. О. Є. Довіра як економічна категорія. *Вісник НЛТУ України: збірник науковотехнічних праць*. Львів : РВВ НЛТУ України. 2010. Вип. 20.2. С.100–104.

17. Малий І.Й. Інститут довіри та конкурентоспроможність національної економіки. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. К.: КНУ імені Тараса Шевченка. 2009. Вип. 19. С. 11–16.

18. Мандибура В. О. Відновлення довіри суб'єктів кінцевого споживання як складова соціальної відповідальності бізнесу. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2010. Вип. 21. С. 55–68.

19. Матвійшин Є. Г. Оцінка чинників розвитку довіри як основи соціально-економічного зростання в регіонах України. *Публічне управління: теорія і практика*. 2010. № 3–4. С. 230–235.

20. Міщенко О. Політична довіра у легітимаційних процесах суспільного інформаційного розвитку. *Український інформаційний простір: Науковий журнал Інституту журналістики та міжнародних відносин Київського національного університету культури та мистецтв*. К.: КНУКІУ, У 2-х ч. Ч. 2. 2013. С. 63-67.

21. Панкова О. В. Людський потенціал України у контексті сталого

розвитку: концептуальні та емпіричні аспекти. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна., 2012. Вип. 6, Р. 191–202.

22. Примостка Л. О. Довіра до банків: формування та відновлення. *Фінанси, облік і аудит*. 2016. Вип. № 1 (27). С. 65–79.

23. Приятельчук А. О. Віра та довіра у контексті бізнесової діяльності. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії, 2012, (50), 193-201.

24. Сомик А. В. Підвищення довіри до банків в Україні. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2014. Вип. № 38. С. 250–257.

25. Сомик А. В. Чинники довіри до банків в Україні. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. Вип. № 2 (35). С. 37–42.

26. Стойка В. С. Можливості відновлення довіри до банківської системи України в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка*. 2017. Вип. № 1 (49). С. 289–293.

27. Статистика фінансового сектору. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>.

28. Таран Т. С. Соціальний капітал: концептуальні підходи зарубіжних дослідників. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*, 2013, (59), 523-529.

29. Турчин Л. Є. Теоретичні аспекти формування довіри до банківської системи. *Економіка та держава*. 2012. Вип. № 12. С. 90–92.

30. Albinowski M., Ciżkowicz P., Rzońca A. Links between the trust in the ECB and its interest rate policy. *NBP Working Papers*. Narodowy Bank Polski, Economic Research Department 2013.

31. Berg, J., Dickhaut, J., McCabe, K. Trust, reciprocity, and social history. *Games and Economic Behavior*, 1995. 10, 122–142.

32. Bohnet, I., Zeckhauser, R. Trust, risk and betrayal. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 2004. 55, 467–484.

33. Brockner, J., Siegel, P. A., Daly, J. P., Tyler, T., & Martin, C. When

Trust Matters: The Moderating Effect of Outcome Favorability. *Administrative Science Quarterly*, 1997. 42(3), 558–583. <https://doi.org/10.2307/2393738>

34. Bursian, Dirk и Fürth, Sven. Trust me! I am a European Central Banker, *SAFE Working Paper Series*, No. 31. (<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2320447>), 2013.

35. Coleman J. Foundations of social theory. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 1990.

36. Corbett E., Le Dantec C. A. Going the Distance: Trust Work for Citizen Participation. Proceedings of the 2018 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems. Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, 2018. Paper 312, 1–13. DOI:<https://doi.org/10.1145/3173574.3173886>.

37. de Soto, H. Trust, Institutions and Entrepreneurship, Galbraith, C. S. and Stiles, C. H. (Ed.) Developmental Entrepreneurship: Adversity, Risk, and Isolation (International Research in the Business Disciplines, 2006, Vol. 5), Emerald Group Publishing Limited, Bingley, pp. 3-19. [https://doi.org/10.1016/S1074-7877\(06\)05001-X](https://doi.org/10.1016/S1074-7877(06)05001-X).

38. Denise M. Rousseau, Sim B. Sitkin, Ronald S. Burt, and Colin Camerer. Not so different after all: A cross discipline view of trust. *Academy of Management Review* 1998, 23, 3: 393–404.

39. Dunning, D., Fetchenhauer, D., Schlösser, T. The psychology of respect: A case study of how behavioral norms regulate human action. In Elliot, A. J. (Ed.), *Advances in motivation science*, 2016. (Vol. 3, pp. 1–34). New York, NY: Elsevier.

40. Ehrmann M., Soudan M., Stracca L. Explaining EU Citizens' Trust in the ECB in Normal and Crisis Times. *Economics Series*. Institute for Advanced Studies, 2012.

41. Fetchenhauer, D., Dunning, D. Do people trust too much or too little? *Journal of Economic Psychology*, 2009. 30, 263–276.

42. Fetchenhauer, D., Dunning, D., Schlösser, T. The mysteries of trust: Trusting too little and too much at the same time. In Van Lange, P. A. M.,

Rockenbach, B., Yamagishi, T. (Eds.), *Trust in social dilemmas* (pp. 139–154). Oxford, England: Oxford University Press. 2017.

43. Fischer J., AV & Hahn V. Determinants of Trust in the European Central Bank. *SSE/EFI Working Paper Series in Economics and Finance*, Stockholm School of Economics, 2008.

44. Fuchs D. Vertrauen in politische Institutionen und politische Unterstützung. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*. 2002. No 31(4). Pp. 427–450.

45. Fukuyama, F. Trust: The social virtues and the creation of prosperity. *World and I*, 1995, 10, 264-268.

46. Giddens A. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late modern Age*. A. Giddens. Stanford: *Stanford University Press*, 1991.

47. Gozgor, G. Global Evidence on the Determinants of Public Trust in Governments during the COVID-19. *Applied Research Quality Life*, 2021. <https://doi.org/10.1007/s11482-020-09902-6>.

48. Kochanowicz J. Trust, confidence and social capital in Poland: a historical perspective. *Trust and Democratic Transition in Post-Communist Europe* edited by Ivana Markova. Oxford: *Oxford University Press*, 2004. Pp. 63–84.

49. Luhman N. Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations, Relations*, edited by *Trust: Making and Breaking Cooperative* edited by D. Gambetta. Oxford : University of Oxford, 2000. Chapter 6. Pp. 94–107.

50. Mariangela B., Rosaria R. C., Giorgio L., Spagnolo N. Trust in Institutions and Economic Indicators in the Eurozone: the Role of the Crisis. *Engineering Economics, Kaunas University of Technology*. February 2016, vol. 27(1),. pages 4-12.

51. McKnight H. D., Chervany N. L.. Trust and Distrust Definitions: One Bite at a Time. *Springer, Berlin*, 2001Heidelberg, 27–54.

52. Mollering G. The Nature of Trust: From Georg Simmel to a Theory of Expectation. *Interpretation ad Suspension*. 2001. *Sociology*, 2: 403–420.

53. Newton K. Social and Political Trust. Oxford handbook of political behavior edited by Russell J. Dalton, Hans-Dieter Klingemann. Oxford: *Oxford University Press*, 2007. Pp. 342–361.

54. Newton K. Social Trust and Political Disaffection: Social Capital and Democracy. *The University of Southampton*, 2001.

55. Otter T. Crisis and Trust in National and European Union Institutions – Panel Evidence for the EU, 1999 to 2012. *EUI-RSCAS Working Papers* 31, European University Institute (EUI), Robert Schuman Centre of Advanced Studies (RSCAS), 2013.

56. Paniotto, V. I.; Kharchenko, N. Trust in Social Institutions. Kyiv International Institute of Sociology, 2018.

57. Roth, Felix, Gros, Daniel и Nowak-Lehmann D., Felicitas: Has the financial crisis eroded citizens' trust in the European Central Bank? Panel data evidence for the Euro area, 1999-2011, *Discussion Papers, Center for European Governance and Economic Research*, No. 124, 2012.

58. Sapsford R. Trust, confidence and social environment in post-communist societies. *Communist and Post-Communist Studies*. 2006. No 39. Pp. 59-71.

59. Schlösser, T., Mensching, O., Dunning, D., Fetchenhauer, D. Trust and rationality: Shifting normative analyses in risks involving other people versus nature. *Social Cognition*, 2015. 33, 459–482. doi:10.1521/soco.2015.33.5.459.

60. Trope Y., Liberman N. Construallevel theory of psychological distance. *Psychological review* 2010.

61. Trust and Democracy edited by Mark E. Warren. Cambridge: *Cambridge University Press*, 1999. 370 p.

62. Trust, Offe C. How Can We Trust Our Fellow Citizens? Democracy and и edited by Mark Warren. Cambridge: *Cambridge University Press*, 1999. Pp. 42–87.

63. Uslaner E. The Moral Foundations of Trust / Eric M. Uslaner. Cambridge: *Cambridge University Press*, 2002.

64. Wälti S. Trust no more? The impact of the crisis on citizens' trust in

central banks. *Journal of International Money and Finance*, Elsevier, 2012, vol. 31(3), pages 593-605.

ДОДАТОК А
КОНТЕНТ-АНАЛІЗ НАЯВНИХ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ
ВИЗНАЧЕНЬ ТЕРМІНУ «ДОВІРА»

Таблиця 1.1 – Контент-аналіз наявних у науковій літературі визначень терміну «довіра»

Автор	Визначення
Н. Луман [49]	Механізм, що сприяє скороченню ненадійності і ризику у складному життєвому світі.
А. Міщенко [20]	Соціальне явище, яке виявляє глибокі почуття людини до когось чи чогось
А. Н. Кожем'якіна [12]	Одне з тих явищ, які пояснюють природу соціокультурної реальності в контексті взаємодії, співпраці, колективної та індивідуальної ідентичності, в умовах кризи духовності, соціальної нестабільності та порушення інтеграційних процесів. Довіра передбачає формування установки, що об'єкт довірчих відносин відповідає нашим очікуванням – певним вчинкам, їх якостям, ефективності та передбачуваності.
Є. Алімпієв	Соціально-психологічна категорія є характеристикою відкритих, позитивних відносин між сторонами і відображає довіру в порядності і доброзичливості іншої сторони, з якою довірлива людина в певних відносинах на основі свого досвіду.
А. А. Приятельчук [23]	Стан свідомості; відповідно, довіра через цю призму виникає в процесі комунікації і таким чином виявляється ще й мовною проблемою, проблемою розуміння.
Л. Хосмер	Оптимістичне очікування людини, групи або фірми в умовах вразливості і залежності від іншої людини, групи або фірми в ситуації спільної діяльності або обміну з метою полегшення взаємодії, що призводить до взаємовигідних результатів.
У. Гартнер, М.Лоу,Х.Олдріч	Очікування того, що ділові відносини будуть успішними.
А. Ляско	Впевнене очікування сприятливого результату потенційно незахищених взаємодій з іншими агентами.
Т. Кричевська	Відношення до економічних суб'єктів і інститутів, що виражає міру впевненості у відповідності їх поведінки уявленням про образ цієї поведінки без актуалізації основ відшкодування витрат та еквівалентності.
Ф. Фукуяма [45]	Очікування, яке виникає у суспільстві на рахунок того, що інші його члени будуть поводитись передбачувано, чесно і з розумінням потреб оточуючих, тобто відповідно до деяких спільних норм.
П.Штомпка	Ставка щодо майбутніх можливих дій інших людей.
І. Ніколаєв	Кількісна динамічна характеристика взаємовідносин, які базуються на вигідності економічних результатів взаємодії і на впевненості в добросовісності (лояльності, щирості і т.п.) один одного.

ДОДАТОК Б

МОДЕЛЮВАННЯ ФАКТОРІВ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

Таблиця Б.1 – Моделювання факторів довіри населення до центрального банку

Автор	Модель	Період дослідження та країна/регіон	Основний результат дослідження
Ф. Рот, Д. Грос, Ф. Новак-Леманн Д. (Felix Roth, Daniel Gros, Felicitas Nowak-Lehmann D., 2012) [57]	$\text{Trust} = \alpha \text{it} + \beta \text{Inflationit} + \gamma \text{Growthit} + \delta \text{Unemploymentit} + \psi \text{Zit} + \omega \text{it}$ де: α – фіксовані ефекти країни; Inflation – рівень інфляції; Growth – рівень зростання ВВП; Unemployment – рівень безробіття; Zi – головні контрольні змінні (державні витрати, обсяги державного боргу та курс USD/EUR) ω – похибка рівняння	1999-2011 Країни Європейського союзу (EU-12)	– зростання ВВП на душу населення призводить до зростання довіри до ЦБ; – зростання рівня безробіття знижує рівень довіри; – зростання рівня інфляції призводить до зниження довіри.
Ф. Рот, Ф. Новак-Леманн Д. та Т. Отгер (Felix Roth, Felicitas Nowak-Lehmann D. and Thomas Otter, 2013) [55]	$\text{Trust} = \alpha \text{it} + \beta \text{Unemploymentit} + \gamma \text{Inflationit} + \delta \text{Growthit} + \text{Debtit} + \psi \text{Zi} + \nu \text{it}$ де: α – фіксовані ефекти країни; Unemployment – рівень безробіття; Inflation – рівень інфляції; Growth – рівень зростання ВВП; Debt – державний борг країни; ν – похибка рівняння	1999-2012 Країни Європейського союзу (EU-15/27)	– безробіття має сильний негативний вплив на рівень довіри до державних інституцій; – зростання рівня безробіття на 1% знижує довіру на 8 п.п.; – проте спостерігався слабкий зв'язок у період криз
С. Вальті (Sebastien Walti, 2012) [64]	$\text{Trust} = \alpha \text{it} + \beta \text{Inflationit} + \gamma \text{Unemploymentit} + \epsilon \text{it}$ де: α – фіксовані ефекти країни; Inflation – рівень інфляції; Unemployment – рівень безробіття; ϵ – похибка рівняння	1999-2010 Країни Європейського союзу (EU-15)	– більш високий рівень безробіття та відхилення рівня інфляції від запланованого, що відповідає стабільності цін, зменшують довіру до центрального банку
Ю. Фішер та Ф. Хан (Justina Fischer and Volker Hahn, 2008) [43]	$\text{Trust} = b' \text{ECOit} + g' \text{Xit} + \text{Ci} + \text{Tt} + \epsilon \text{it}$ де: ECO – макроекономічний стан економіки (ВВП, інфляція і рівень безробіття); X – чисельність населення (розмір внутрішнього ринку); C – фіксовані ефекти країни (відмінність у менталітеті); T – характерні річні ефекти (які ідентичні для всіх країн у вибірці, але змінюються на річній основі) (приклад – перехід на євро, розширення ЄС, стан світової економіки); ϵ – похибка рівняння	1999-2004 Країни Європейського союзу (EU-12)	– спостерігається сильний вплив ВВП на душу населення на підвищення довіри до центрального банку; – підвищення рівня інфляції руйнує довіру людей до ЄЦБ, відображаючи їх ставлення до ефективності діяльності ЄЦБ щодо реалізації її головного завдання

Продовження таблиці Б.1

Автор	Модель	Період дослідження та країна/регіон	Основний результат дослідження
М. Бонася, Р. Каналеа, Дж. Ліоттіб, Н. Спаньоло (Mariangela Bonasia, Rosaria Rita Canalea, Giorgio Liottib, Nicola Spagnolo, 2016) [50]	$\text{Trust}_{j,t} = \alpha + \text{UN}_{i,t} + \text{INF}_{i,t} + \text{Gini}_{i,t} + \text{Z}_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$ де: UN – рівень безробіття; INF – інфляція; Gini – коефіцієнт Джині; Z – матриця фінансових показників, що використовуються як контрольні змінні (дохідність облігацій, цін акцій) ε – похибка рівняння	1999-2013 Австрія, Бельгія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ірландія, Італія, Нідерланди, Португалія, Іспанія	– в аналізованих 11 країнах на довіру населення впливає нерівність доходів; – інфляція та безробіття є основними факторами, що визначають довіру до часів кризи
М. Ерманн, М. Судан і Л. Стракка (Michael Ehrmann, Michel Soudan and Livio Stracca, 2012) [40]	$\text{Trust}_{j,t} = \alpha_j + \beta_1 \text{it} + \beta_2 \text{jt} + \gamma \text{crisis}_{j,t} + \delta \text{jt} * \text{crisis}_{j,t} + \varepsilon_{j,t}$ Де: x – вектор окремих змінних (наприклад, стать, вік, політична приналежність); z – ε вектором змінних на рівні країни (наприклад, інфляція і рівень безробіття), crisis - це фіктивна змінна, яка фіксує глобальну фінансову кризу; v – підмножина $[x; z]$, що взаємодіє з кризовими змінними, щоб зрозуміти механізми, за допомогою яких криза поширювалася на громадську думку; ε – похибка рівняння.	1999-2010 Країни Європейського Союзу та країни, які до нього не входять	– демографічні чинники, стан економіки (зокрема рівень безробіття) та ставлення до Європи та європейських інституцій є важливими факторами довіри до ЄЦБ; – падіння суспільної довіри до ЄЦБ пояснюється трьома пунктами: – різке погіршення економічної ситуації під час кризи; – громадяни вважають Європу нездатною запобігти глобальній кризі; – на думку громадськості ЄЦБ був пов'язаний з проблемами в економіці.
М. Албіноські, П. Ціжкович, А. Рзонька (Maciej Albinowski, Piotr Ciżkowicz, Andrzej Rzońca, 2013) [30]	$\text{ECB\_trust}_{i,t} = \alpha_0 + \beta_1 \text{expit} + \beta_2 \text{Uit} + \beta_3 \text{pit} + \beta_4 \text{crisis}_{i,t} + \beta_5 \text{ECB\_ratet} + \beta_7 \text{ECB\_ratet} * \text{shock}_{i,t} + \text{wit}$ Де: α – фіксовані ефекти країни; exp - очікування споживачів; U – безробіття; π – інфляція; crisis – факт кризи в країні; ECB_rate – ставки рефінансування ЄЦБ; shock – ε фіктивною змінною, що означає періоди відсутності впевненості в даній країні; w – похибка рівняння.	1999-2012 Країни Європейського союзу (EU-12)	– зниження довіри до ЄЦБ після кризи обумовлюється переконаннями населення в країнах Єврозони, що ЄЦБ частково відповідальне за виникнення кризи; – зниження ставки ЄЦБ у разі песимістичних очікувань споживачів може підірвати довіру до ЄЦБ; – недовіра до ЄЦБ під час кризи може частково бути результатом невідповідного виходу з кризи.

ДОДАТОК В

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА БАЛАНС ДОВІРИ / НЕДОВІРИ ДО НБУ

Таблиця В.1 – Фактори впливу на баланс довіри / недовіри до НБУ за 2010-2020 рр. [27]

Роки	Інфляція, % (X_1)	Рівень безробіття, % (X_2)	ВВП на душу населення, дол. США (X_3)	Кількість банків, шт. (X_4)	Активи банків, млн грн (X_5)	Капітал банків, млн грн (X_6)
2010	109,1	8,8	2965,1	175	942088	147062,48
2011	104,6	8,6	3569,8	175	1054280	171864,7
2012	99,8	8,1	3855,4	174	1127192	175200
2013	100,5	7,7	4029,7	180	1278095	174900
2014	124,9	9,7	3104,6	145	1316852	185200
2015	143,3	9,5	2124,7	117	1254385	222170
2016	112,4	9,7	2187,7	96	1256299	414668
2017	113,7	9,9	2640,7	82	1336358	495377
2018	109,8	9,1	3096,8	77	1360764	465532
2019	104,1	8,6	3662,6	75	1494460	470712
2020	105	9,9	3726,9	74	1822814	479932
Роки	Зобов'язання банків, млн грн (X_7)	Рентабельність активів банків, % (X_8)	Рентабельність капіталу банків, % (X_9)	Облікова ставка НБУ, % (X_{10})	Офіційний обмінний курс, грн (X_{11})	Обсяг доходів державного бюджету, млн грн (X_{12})
2010	804363	-1,45	-10,19	7,94	7,75	240615,24
2011	898793	-0,76	-5,27	7,97	7,75	314616,87
2012	957872	0,45	3,03	7,99	7,5	346053,96
2013	1085496	0,12	0,81	7,99	6,5	339226,9
2014	1168829	-4,07	-30,46	11,89	14	357084,2
2015	1150672	-5,46	-51,91	21,84	22	534694,8
2016	1132515	-12,6	-116,74	27,19	14	616274,8
2017	1172761	-1,94	-15,96	28,07	13,5	793265
2018	1205114	1,65	10,73	27,68	18	928108,3
2019	1293606	4,35	34,18	23,69	13,5	998278,9
2020	1612174	2,54	19,97	28,5	6	1076016,7
Роки	Дефіцит / профіцит державного бюджету, млн грн (X_{13})	Державний борг України, млн грн (X_{14})	Платіжний баланс України, млн грн (X_{15})	Прямі іноземні інвестиції в Україну, млн дол США (X_{16})		
2010	-64265,5	432,2	5031	6495		
2011	-23557,6	473,1	-2455	7207		
2012	-53445,2	515,5	-4175	8401		
2013	-64707,6	584,1	2023	4499		
2014	-78052,8	1100,6	-13307	410		
2015	-45167,5	1572,2	849	-458		
2016	-70130,2	1929,8	1346	3810		
2017	-47849,6	2141,7	2566	3692		
2018	-59247,9	2168,6	2877	4455		
2019	-78049,5	1998,3	5980	5860		
2020	-21710	2551,94	5267	-868		

ДОДАТОК Г
ВИХІДНІ ДАНІ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ МЕТОДОМ ЧАСОВИХ
РЯДІВ БАЛАНСУ ДОВІРИ / НЕДОВІРИ ДО НБУ

Таблиця Г.1 – Вихідні дані для прогнозування методом часових рядів балансу довіри / недовіри до НБУ [9]

Рік	Баланс довіри/недовіри до НБУ
2004	15,3
2005	-3,5
2006	-22,3
2007	-3,9
2008	-75,5
2009	-66
2010	-42,8
2011	-47,6
2012	-48,1
2013	-43,6
2014	-70
2015	-68
2016	-64,45
2017	-61
2018	-38,7
2019	-33,3
2020	-39
2021 (липень)	-31